

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu

Vypracovala: Veronika Caltová
Vedoucí práce: Mgr. Vera Kaplická Yakimova, Ph.D.

České Budějovice 2015

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Vere Kaplické Yakimové, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 29. dubna 2015

.....

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na reflexi díla Milana Kundery v českém literárním a konkrétně školním kánonu. Představuje poznatky současných zkoumání literárního kánonu a zaměří se také na pojem „školní kánon“. Dále mapuje zmínky o Kunderově tvorbě v učebnicové literatuře od 50. let 20. století do současnosti. Ve výsledku sleduje proměny ve zdůvodňování kanoničnosti a poukazuje na to, která díla Milana Kundery jsou jako kanonická označována a do jakého kontextu bývají zařazována.

Abstract

This bachelor thesis is focused on reflexion of Milan Kundera's work in czech literary and school canon. It introduces findings about current research of literary canon and focuses on the term "school canon". Furthermore, it maps mentions about Kundera's work in schoolbook's literature since the fifties of the twentieth century until now. As a result, it observes changes in arguments about canons and point out writings, that are considered as canonical and in which context they are usually used.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. POJEM „KÁNON“	7
2.1. ŠKOLNÍ LITERÁRNÍ KÁNON.....	15
3. ŽIVOT A DÍLO MILANA KUNDERY	19
3.1. BIOGRAFIE MILANA KUNDERY	19
3.2. DÍLO MILANA KUNDERY.....	19
4. OBRAZ BIOGRAFIE A DÍLA MILANA KUNDERY V ČÍTANKÁCH A UČEBNÍCÍCH LITERATURY	24
4.1. BIOGRAFIE.....	24
4.2. DÍLO	26
5. VLIV IDEOLOGIE NA KÁNON A LITERATURU	29
6. VLIV MORÁLNÍHO HODNOCENÍ AUTORA NA JEHO DÍLO	32
7. MILAN KUNDERA – ČESKÝ, NEBO ZAHRANIČNÍ AUTOR?	35
8. POROVNÁNÍ VACULÍKOVA A KUNDEROVA DÍLA	37
9. VLIV MILANA KUNDERY NA DÍLO ZDENY SALIVAROVÉ	39
10. ZÁVĚR	41
BIBLIOGRAFIE	43
PŘÍLOHY	46

1. ÚVOD

V této bakalářské práci se zaměřím na reprezentaci díla Milana Kundery v českém literárním a konkrétně školním kánonu. Budu analyzovat zmínky o Kunderově životě a tvorbě a zároveň sledovat proměny ve zdůvodňování kanoničnosti.

Během tohoto výzkumu budu primárně využívat učebnicovou literaturu vydávanou od 50. let 20. století do současnosti, spolu s dalšími doplňujícími zdroji (viz bibliografie).

Práce je rozdělena na několik částí. Nejprve se zaměřím na pojmy „kánon“ a konkrétně „školní literární kánon“, přičemž se pokusím shrnout problematiku s nimi související. Dále představím samotnou osobu Milana Kundery a věnuji jednu kapitolu informacím o jeho životě a tvorbě. V další části již zmíním konkrétní analýzu reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu. Nejprve se zaměřím na vyobrazení života a díla Milana Kundery v čítankách a učebnicích, poté budu zkoumat, jaký velký vliv má ideologie na obsah kánonu i celkové pojetí literatury a v další kapitole se budu zabývat vlivem morálního hodnocení autora na jeho dílo. Vyobrazím konkrétnější témata, která se ve spojitosti s Milanem Kunderou v čítankách a učebnicích literatury často vyskytují. Zaměřím se na otázku, zda je Milan Kundera spíše český či zahraniční autor. Další kapitolu budu věnovat častému připodobňování knihy Ludvíka Vaculíka *Sekyra* k románu *Žert* Milana Kundery a nakonec se zaměřím na určitou propojenost souboru tří povídek *Pánská jízda* od Zdeny Salivarové a *Směšných lásek* od Milana Kundery.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak se proměňoval obraz Milana Kundery ve školním literárním kánonu a jak se měnilo zdůvodňování kanonického statusu.

2. POJEM „KÁNON“

Před samotnou analýzou čítanek a učebnic literatury, bych ráda věnovala místo vysvětlení pojmu kánon a krátkému uvedení do jeho problematiky. Právě tento termín je totiž pro mou bakalářskou práci stěžejní.

V této kapitole jsem čerpala především ze studie Henryka Markiewicze *O literárních kánonech*, která mi byla velmi přínosným zdrojem informací, dále pak z knihy Harolda Blooma *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků* a článku Bogusława. Bakuły *Války o kánon*.

Slovo „kánon“ je řecký výraz hebrejského původu, který původně znamenal „třtinu“ nebo „hůlku“, později znamenal mj. v přeneseném slova smyslu „měrný prut“ (pravidlo, norma, vzor nebo jejich soubory).¹

V minulosti se můžeme setkat s různými interpretacemi tohoto pojmu. Už v 5. století před naším letopočtem označil sochař Polykleitos kánonem proporce, které byly závazné pro zpodobňování lidského těla, Aristoteles tak zase označil pravidla, která jsou méně závazná než zákony a tomuto termínu se věnovalo i mnoho dalších. Ve 3. století se za kanonické považovaly knihy, u kterých církve uznala, že souvisejí s Písmem svatým nebo jsou do něho zahrnuté. Podle studie Henryka Markiewicze *O literárních kánonech* znamená v katolické církevní terminologii termín „kánon“ název mimo jiné i základní části mše, předpis týkající se katolické víry a zvyků, a slovo „canonizatio“ dokonce označuje prohlášení za svatého. Výraz kánon prostoupil i do oblasti hudby, kde ale má poněkud jiný význam. Jde o druh chorálního zpěvu, který je založený na opakování určité melodie více hlasy.²

Termín „kánon“ se začal užívat ve vztahu k světskému písemnictví o něco později. Podle již zmíněné studie Henryka Markiewicze alexandrijští gramatikové Aristarchos ze Samu a Aristofanés z Byzantia pracovali s termínem „enkrithentes“, což v překladu znamená „autoři vybraní“. Nazvali tak katalogy nejreprezentativnějších zástupců

¹ Viz MARKIEWICZ, Henryk. *O literárních kánonech*. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 63. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

² Viz tamtéž s. 63

různých literárních druhů, kteří byli zahrnuti do školní četby a stali se i předmětem filologických analýz. Podobné soupisy vznikaly i později.³

V období romantismu se rozmohl pojem „Weltliteratur“, a to hlavně díky bratrům Schlegelům se objevily pokusy určit autory, kteří by do ní patřili. Nejčastěji se uváděli autoři jako Petrarca, Cervantes, Molière, Milton a další, nejvíce byli ale ctěni autoři jako Dante, Shakespeare, Goethe a další.⁴

Všichni tito spisovatelé byli označováni mj. i slovem „klasik“. Tento výraz „classicus“ označoval ve starém Římě občany nejvyšší třídy, ale v souvislosti se spisovateli jej použil Aulus Gellius ve druhém století našeho letopočtu, který v díle *Attické noci* „doporučoval, aby se v případě gramatických pochybností stal vzorem classicus assiduusque aliquis scriptor, non proletarius (nějaký klasický a pilný autor, nikoli „proletarius“).“⁵ Postupem času se s tímto výrazem nadále pracovalo a vyvíjel se i jeho význam. Kupříkladu Slovník francouzské akademie z roku 1694 říká, že klasik je antický všeobecně uznávaný autor, jenž je zároveň i autoritou. Dílo, které se považovalo za klasické, muselo vydržet zkoušku času a považuje se vzor. Jiný výklad zase říkal, že klasické dílo je takové promlouvající ke každé současnosti tak, jako by bylo zaměřeno právě na ni. Pro pojem „klasický“ nebo „klasik“ byla v minulosti příznačná hlavně mnohoznačnost a i kvůli ní se tento pojem stal v praxi až neuplatnitelným.⁶

Výraz „kánon“ se v 18. století a později objevoval v pojednáních o literatuře jako pravidla, která platila v různých oblastech literatury, ale především v literární kritice. Až německý filolog Dawid Ruhnken v díle *Historia critica oratorum Atticorum* z roku 1768 přenesl výše zmíněný teologický termín „kánon“ na slavné řecké básníky, kteří byli alexandrijskými gramatiky Aristarchosem a Aristofanésem nazýváni „*enkrithentes*“. Tento výraz se potom začal užívat v Německu pro velké literární vzory, a to jak z antiky, tak ze současnosti. Friedrich Schiller nazval Homéra a Goetha

³ Viz MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 63. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

⁴ Viz tamtéž s. 63

⁵ Tamtéž s. 64

⁶ Viz tamtéž s. 64

v korespondenci s Wilhelmem Humboldtem jako kánon pro všechny epické básníky. Podobně psal i Novalis o Shakespearovi.⁷

V této době se ale ještě o termínu „kánon“ mluvílo a psalo jen okrajově. Až do 1. poloviny 20. století vyšlo mnoho knih, které obsahovaly seznamy a komentáře doporučované literatury (např. John Lubbock, *The Choice of Books*, 1866), v žádné z nich se ale ani jednou neobjevil tento výraz. Nepsalo se o něm ani v univerzitních seznamech četby pro studenty filologie.⁸

Kánonu věnoval velkou pozornost například Ernst Robert Curtius v knize *Evropská literatura a latinský středověk* (1947). Podle amerického badatele Roberta Scholese začal používat výraz „kánon“ pro „*název souboru textů, které představují naše kulturní dědictví a jako takové jsou pramenem, z něhož by měl vycházet univerzitní seznam literární četby.*“⁹

Roku 1995 John Guillory napsal, že spor o kánon je „*jednou z nejdůležitějších událostí v historii literární kritiky 20. století.*“¹⁰ Platilo to především pro Spojené státy. Po vyřčení této věty a vzpourách nejen amerických feministek byla požadována reinterpretace těchto textů a zásadní reforma seznamu četby. Odpůrci tradice i její zastánci používali v diskuzích o seznamu univerzitní četby pojem „kánon“, což nakonec přispělo k zobecnění tohoto termínu a literárně-teoretickému přijetí. Vedle Spojených států se téma literárního kánonu probíralo i v západoněmecké literární vědě, kde se také hodně diskutovalo o vzdělávacích programech a vydavatelských záměrech.¹¹

Definice pojmu „kánon“ existuje velká řada. V této práci použiji definici převzatou od Henryka Markiewicze z jeho studie *O literárních kánonech*, kterou do českého jazyka přeložil Libor Martinek, kde uvádí, že literární kánon je „*autoritativní soubor nebo seznam literárních děl, jejichž znalost je požadována od určité skupiny příjemců (obligatorní kánon) nebo je této skupině přímo nebo implicitně doporučována (doporučující kánon).*“¹² Místo děl se mohou v kánonu vyskytovat jména spisovatelů, to ale neznamená nutnou četbu všech děl těchto autorů,

⁷ Viz MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 64-65. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

⁸ Viz tamtéž s. 65

⁹ Tamtéž s. 65

¹⁰ Tamtéž s. 65

¹¹ Viz tamtéž s. 65-66

¹² Tamtéž s. 66

ale ani svobodu jejich výběru ke kanonické četbě. S přihlédnutím na celkový rozsah se obligatorní kánon může nazývat minimální, doporučující zase extenzivní.¹³

Podle studie Henryka Markiewicze *O literárních kánonech* se kánon sestavuje dle zacílení na různé skupiny čtenářů. Základní význam má jejich jazykově-etnická nebo státní příslušnost, které se přizpůsobuje jiná, obvykle početnější část kánonu.¹⁴ Například v kánonu České republiky jsou obsaženi jiní autoři a díla než ve Spojených státech amerických. „*V rámci každého národního nebo státního kánonu můžeme odlišit vzdělávací kánon různých úrovní (od základní školy k univerzitnímu studiu filologie), profesionální (přizpůsobený požadavkům profese historika nebo kritika literatury), dále kánon, jenž se v němčině příhodně nazývá Bildungskanon, tj. kánon vzdělaného člověka (v současné době je nejspíše nutné mluvit odděleně o vzdělání humanitním a technickém), nakonec všeobecný kánon (prakticky se kryjící s kánonem předpokládaným pro základní vzdělání).*“¹⁵ Z toho můžeme vyvodit určitou pružnost a přizpůsobivost kánonu vůči různým faktorům, kterými mohou být věk čtenáře, pohlaví, státní příslušnost a mnoho dalších. Jiný kánon platí pro žáky na prvním stupni základní školy, jiný pro profesora českého jazyka či kupříkladu právníka.

Postulativní kánony jsou založeny, rozšiřovány a celkově určovány především institucemi, jako jsou literární organizace, vedení škol a univerzit, vydavatelství, knihovny, média apod., z nichž mají asi největší vliv vzdělávací instituce. Obsah kánonu formují skupiny znalců (kritici a historici literatury) právě svými hodnoceními děl nebo výběrem a uspořádáním materiálu v literárních syntézách. Podle již zmiňované studie Henryka Markiewicze může dílčí revizi kánonů provést i vlivný jedinec.¹⁶

Na obsah kánonu mají určitě vliv i jiné faktory. Kupříkladu vládnoucí ideologie té konkrétní země ovlivní výběr děl i autorů. V Česku se tento vliv ukázal například za dob komunismu, kdy některým autorům bylo zakázáno psát, nebo byli podrobováni cenzuře. Tímto stylem si vláda „vychovala“ nejen čtenáře, ale i mladou generaci, které byla ve školních učebnicích předkládána určitá díla a autoři jako vzory a o jiných, i když třeba kvalitních, se mluvilo kriticky nebo vůbec nebyli zmiňováni. Učebnice jsou vlastně reflexe kánonu. Většina lidí na světě považuje za kanonická díla či kanonické

¹³ Viz MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 66. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

¹⁴ Viz tamtéž s. 67

¹⁵ Tamtéž s. 67

¹⁶ Viz tamtéž s. 67

autory právě ty, o kterých se dověděli ve školách. Dá se říci, že toto je jeden z problémů kánonu, velká ovlivnitelnost a v některých případech i možné využití jako zbraň, právě ve smyslu ovlivnění mladé generace. Mimo jiné i Harold Bloom projevil názor, že ideologie hraje velkou roli během utváření literárního kánonu.¹⁷

„...v podobě explicitního výčtu působí kánon ve výchovných seznamech četby, příručkách pro čtenáře a konečně ve výkazech vydavatelství anoncovaných svým názvem jako soubory kanonických děl. Jinde je kánon zřídka formulován přímo; můžeme ho pouze rekonstruovat z hodnotících charakteristik objevujících se často v komentářích jednotlivých spisovatelů a autorů. Z toho vyplývá nejasnost hranic kánonu...“¹⁸

Dalším možným problémem je to, že v každé době se kánon různým způsobem proměňuje. Kupříkladu před první světovou válkou byl velkým vzorem Apollinair a jeho *Pásmo*, kolem šedesátých let jej u nás vystřídala Eliotova *Pustina*. Tato proměnlivost se dotýká ale i samotných autorů. Pro tuto práci je příhodný příklad Milana Kundery, o němž se z počátku jeho tvorby v učebnicích spalo spíše sporadicky, po jeho odchodu do exilu byl v nich buď kritizován, nebo spíše úplně vynecháván. Až po dosažení jeho slávy v zahraničí a pádu komunismu u nás se o něm začínalo více psát nejen v učebnicích literatury, ale i mluvit, stal se dokonce světovým autorem. Obsah kánonu se tedy může lišit i s ohledem na konkrétní zemi, dobu, panující ideologii, atd.

I země tak blízko u sebe, jako jsou Česko a Polsko, mají trochu jiné tendence. Podle B. Bakuły se Polsko spíše snaží romantickou tradici oslabit a Češi ji od 90. let objevují.¹⁹ V článku *Války o kánon* B. Bakuły je možné se podívat na tuto problematiku z jiného hlediska, a to v souvislosti s filmovým uměním. Zdá se tu, že „*model nekonfliktního českého vyprávění a malého českého světa už není tak oblíbený. Navzdory postmoderně a všeobecné kulturní relativizaci přestávají českým debatám o podstatě národní identity malé příběhy stačit. Charakteristická je filmová symbolika*

¹⁷ Viz BLOOM, Harold. *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-013-3.

¹⁸ MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 67. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

¹⁹ Viz BAKUŁA, Bogusław. *Války o kánon*. *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. 2010, roč. 26, č. 4, s. 90. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/4-2010/valky-o-kanon>

*polských a českých hlasů ve veřejném diskursu...*²⁰ Kupříkladu film *Katyň* (2007) Andrzeje Wajdy a *Tobruk* (2008) Václava Marhoula. Podle Bogusława Bakuły dílo *Katyň* vypovídá, co se týče Polska, o vítězství nad „historickým fatalismem.“²¹ V českém díle *Tobruk* se zase staví „*hrdinství a velké události proti infantilitě postmoderny devadesátých let.*“²²

Otázkou je také, zda nás kánon učí hodnotám. Podle některých názorů kánon šíří hodnoty, které formují intelektuálně a morálně zralou osobnost. Ale tato problematika je složitější, než aby nám dovolila udělat si jednoznačný názor. Některá díla se opravdu zaměřují na tuto tematiku, snaží se něčemu naučit čtenáře, něco mu přinést do života, obohatit ho. Mnoho děl je založených na nastavení zrcadla našemu reálnému světu či ukázce, „jak by to mělo být“. Často ukazují díla i hodnoty jako je estetika (umění), poskytují vědomosti, pomáhají posilovat identitu, ať už osobní, národní či jinou a podobně. A nejedná se jen o větší díla, typické příklady výhry dobra nad zlem, různá ponaučení a další, jsou toho plné pohádky, které se čtou už malým dětem. Nebo nám některá starší díla mohou ukázat, co se v té či oné době považovalo za důležité, slušné či naopak neslušné. Abych to shrnula, kánon nás může v určitém smyslu učit hodnotám, ale nemusí tomu tak být vždy. Nehledě na to, že v kánonech se objevují i díla jiného ražení, která zobrazují svět plný úplně opačných hodnot, než které bychom rádi vštěpovali svým potomkům. Jsou díla, kde se vyskytuje mnoho násilí, různé závislosti, jako drogy a alkohol, chování, které určitě není chtěné a mnoho dalšího. Kánon tedy může do určité míry plnit funkci zprostředkovatele hodnot, ale záleží na čtenáři, jaký k dílu zaujme postoj, na interpretaci díla (kupříkladu učitele žákům či učebnice literatury čtenářům) a na mnoha dalších aspektech, které ovlivní to, jaký bude mít dílo vliv na samotného čtenáře. V učebnicích literatury pro děti z prvního stupně základních škol jsou spíše zobrazována díla, která jsou pozitivní nebo neutrální, co se týče hodnotového měřítka. S vyšším věkem přibývá většinou příkladů z různých koutů literatury a pestrost se ukazuje i v hodnotách zobrazovaných v dílech. Samozřejmě jiné kánony se předkládají žákům na prvním stupni základních škol a jiné zase studentům na středních školách.

²⁰ BAKUŁA, Bogusław. Války o kánon. *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. 2010, roč. 26, č. 4, s. 91.

Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/4-2010/valky-o-kanon>

²¹ Viz tamtéž s. 91

²² Tamtéž s. 91

S morálními hodnotami díla je často spojována samotná osoba autora. Při analýze čítanek a učebnic literatury jsem se setkala i s morálním hodnocením autora, které se někdy promítalo i na hodnocení či chápání jeho díla, ať už záměrně či ne. Vliv může mít autorovo pohlaví, národnost, jeho činy, víra nebo celkově osobní život. Je otázkou, zda je toto ovlivňování pro čtení samotného díla důležité či dokonce přínosné, nebo naopak ne. Opět bych pro příklad zmínila období komunismu u nás. V té době mnoho dobrých autorů, kteří nesouhlasili s režimem, byli veřejně pošpiňováni a byla kritizována, nebo dokonce zakazována jejich tvorba, i když díla byla velmi kvalitní, zatímco jiní autoři, kteří naopak psali v souladu s režimem a souhlasili s ním, byli vyzdvižováni a oslavováni, i když třeba nebyla jejich díla tak kvalitní. Samozřejmě nechci říci, že to bylo pravidlo, ale stávalo se to, což je vidět i v dobových učebnicích. Mnoho autorů, kteří v té době odešli do exilu nebo se nějak znelíbili režimu, byli často vypuštěni z většiny literárních učebnic a čítanek (například Milan Kundera).

Tak jako ve všech jiných sférách, i v této problematice se objevují obhájci kánonu i jeho kritici. Obhájci zdůrazňují s ohledem k jedinci formativní (kánon šíří hodnoty, které formují intelektuálně a morálně zralou osobnost), uměleckou (zdrojem estetického uspokojení) a kompetenční (poskytuje vědomosti, které umožňují plnohodnotnou účast v sociální komunikaci) funkci kánonu. Se zřetelem ke skupině poukazují na identifikační (spoluurčuje její identitu) a integrační (posiluje její soudržnost) funkci.²³

Naopak kritici kánonu poukazují na to, že jde o instituci, která „*vyjadřuje systém hodnot pouze dominantní sociální skupiny, a navíc tento systém diktuje jiným společenským skupinám, takže slouží jejím zájmům, posiluje její vládu.*“²⁴ John Guillory dokonce napsal, že „*formace kánonu je zjevným produktem ideologie.*“²⁵ Také tvrdí, že kánon je „*kulturním kapitálem*“ nezávisle na svém obsahu.²⁶

V této úvodní kapitole jsem se pokusila přiblížit pojem kánon a shrnout s ním související problematiku, neboť právě tento termín je pro mou bakalářskou práci zásadní. Jelikož v této práci jde především o analýzu a reprezentaci díla Milana

²³ Viz MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3, s. 69. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

²⁴ Tamtéž s. 69

²⁵ Tamtéž s. 69

²⁶ Viz tamtéž s. 69

Kundery ve školním literárním kánonu, zaměřím se v další kapitole konkrétně na školní literární kánon a problematiku s ním spojenou.

2.1. Školní literární kánon

Jak jsem nastínila v předešlé kapitole, literární kánon je spojen i s institucemi, jakými jsou kupříkladu školy. Z tohoto spojení vzniká termín školní literární kánon, o kterém bych se ráda zmínila v této kapitole.

Lucie Zimová ve své disertační práci *Tvorba kánonu v prostředí české školy* píše, že školní kánon je dnes spíše chápán jako soubor nebo seznam literárních děl, „jejichž znalost je požadována od určité skupiny příjemců nebo je jim doporučována.“²⁷ Z pohledu žáků a někdy i učitelů má potom školní kánon funkci až nutného požadavku, a je vyloženě „diktován vzdělávacími institucemi, ale také kritiky a historiky, kteří jeho obsah formují.“²⁸ A nejen jimi.

Dnes si do určité míry každá škola vytváří svůj vlastní „literární kánon“, někdy dokonce i každý učitel na té konkrétní škole. Takzvaná „povinná četba“ je poté většinou souhrnem všeho, co daná škola nebo učitel vnímá jako důležité, zajímavé nebo dokonce až povinné pro studium. Jak píše Petr A. Bílek ve svém článku *Kánon*: „Je nicméně jasné, že každý autor literárních dějin (ale i každý učitel) má jinou představu, proč to či ono nemůže být vynecháno: někdy je to vývojová podnětnost (zakládá produktivní žánr; přichází autor se zcela novou poetikou či tematikou), jindy výrazný dobový ohlas (pozitivní, ale i negativní), jindy nadčasová schopnost díla (čte se „dobře“, „zajímavě“ i po desetiletích a bez nutnosti zevrubného povědomí o kontextu, do něhož v době napsání či prvního vydání vstoupilo).“²⁹ Z toho vyplývá, že sestavení jednotného seznamu povinné četby je téměř nemožné. Vzniká tu tak prostor pro individualizaci každé školy či dokonce každého učitele, pomocí které mohou dát najevo, s jakými texty pracují nebo co konkrétně je pro ně zásadní. I když se někomu mohou tyto informace zdát nepříliš důležité, pro jiné by to mohl být jeden z rozhodujících detailů.

Stále ale zůstává otázka, co a koho vlastně literární kánon reprezentuje. Toto téma se stalo jádrem rozsáhlé debaty, která vznikla na konci 70. let 20. století a je

²⁷ ZIMOVÁ, Lucie. *Tvorba kánonu v prostředí české školy*. In: LAUFKOVÁ, Veronika, Hana MORAOVÁ a Tereza MEDŘICKÁ. *Metodologické přístupy v pedagogických a psychologických doktorských výzkumech: Recenzovaný sborník z doktorské konference konané 20. května 2013 v Praze*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 39. ISBN 978-80-7290-698-4. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/konference13/files/2013/12/Sbornik-2013-Metodologick%C3%A9-p%C5%99%C3%ADstupy.pdf>

²⁸ Tamtéž s. 39

²⁹ BÍLEK, Petr A. *Kánon*. *Host*, 2007, 23(7). *Host do školy*, 2007, 4, s. 22. ISSN 1211-9938

do jisté míry aktuální ještě dnes. Zmiňuje se o ní Petr A. Bílek ve svém článku *Kánon: „Feministky argumentovaly, že jde o kánon bílých mužů (a dosáhly rozšíření o položky děl ženských autorek), afro-američané poté namítli, že jde o kánon bílých lidí (a dosáhli rozšíření o zástupce černošské a později i hispánské či míšenecké literatury). Zástupci menšinových pohlavních orientací viděli kánon jako příliš heterosexuálně orientovaný, marxistům zase málo reprezentoval společenské třídy neintelektuální.“*³⁰ Tyto nároky ale vedly k situaci, kdy školské instituce musely neustále měnit a rozšiřovat kánon, což se nakonec ukázalo jako velký problém. V potřebě vyhovět všem požadavkům soupis kanonických děl narostl do té míry, že se stal pro výuku nepoužitelným. Nebylo možné zařadit do osnov všechna díla, a výuka tak musela začít nabízet individuálně koncipované výběry, které byly vytvořené na základě tematické, kulturní, dobové či jiné souvislosti.³¹

Ve školním kánonu se vždy projevovalo určité napětí mezi tím, co má být žákům předloženo, co je opravdu pokládáno za podstatné a snahou nějakým způsobem zaujmout studenty. V novějších učebnicích literatury je vidět, že jejich autoři se již kromě předkládání kanonických děl a autorů snaží i o vybrání autorů či úryvků, které by zaujaly samotné studenty a přivedly je více k českému jazyku a literatuře. Místo strohých údajů o autorovi či knize, dávají co nejvíce ukázek či někde i více obrázků, jako jsou fotografie autorů, ilustrace z knih apod. Takové prvky můžeme vidět kupříkladu v *Čítance české literatury 4: Od roku 1945 do současnosti* z roku 1996, kterou sestavili Jiří Holý a Emil Lukeš. Zde jsou nejen obsáhlé úryvky z románů *Žert* a *Nesmrtelnost*, ale autoři přidali i recenze či názory jiných osobností (zde např. Václav Černý, Václav Havel atd.). Další podobnou publikací je *Čítanka z české literatury pro středoškoláky* z roku 2013 od Jaroslava Pecha, kde můžeme najít úryvky z románů *Žert* a *Nesmrtelnost*, kterým pokaždé předchází krátký úvod. Také *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů* z roku 2001 od Aloise Bauera, jak už naznačuje název publikace, obsahuje mnoho ukázek. Najdeme zde úryvek z povídky *Falešný autostop* ze souboru *Druhý sešit směšných lásek*, čímž se tato publikace odlišuje od mnoha jiných. Šlo o jedinou učebnici ze všech, se kterými jsem pracovala předkládající právě tuto povídku. Tím, že učebnice začínají obsahovat i jiné ukázky Kunderových děl než ty tradiční, působí jeho obraz ve školním literárním kánonu nověji, a může tak zaujmout více studentů. V téže učebnici najdeme mimo jiné

³⁰ BÍLEK, Petr A. Kánon. *Host*, 2007, 23(7). Host do školy, 2007, 4, s. 22. ISSN 1211-9938

³¹ Viz tamtéž s. 22

i ukázkou z románu *Žert*.

Kánon je u nás podle Petra A. Bílka „*vnímán jako institucionální doporučení toho nej- s tím, že co následuje za superlativním prefixem, je obvykle nejisté a nezřetelné: nejlepší? nejhodnotnější? Nejdůležitější? Nejpodstatnější?*“³² Dnes má kánon především instrumentální (pragmaticko-komunikační) funkci. Znamená to, že nám umožňuje mluvit o literatuře s využitím odkazování ke konkrétním autorům či dílům. Kupříkladu když budu o nějakém autorovi tvrdit, že využívá ironie podobným způsobem jako Milan Kundera ve svých dílech, předpokládám, že vnímající mají alespoň určité povědomí o tom, co mám na mysli. Také proto je kánon důležitý.³³

Kánon má i reprezentativní funkci. Nabízí nám určitou redukci velkého množství literárních textů. Ta má často za následek vznášení výhrad a požadavků na jeho změnu. Kanonizace je ale složitý proces a ne každý materiál či autor může být součástí tohoto souboru. Jak píše Petr A. Bílek: „*„Ideální“ jsou autoři, u nichž dvě, tři či čtyři díla výrazně vyčnívají nad ostatními, jsou vyložitelná jako „zlomové body“, „mezíky““*“.³⁴ Oproti tomu je složité kanonizovat rozsáhlá autorská díla, navíc bez zjevné a sdílené hierarchie, nebo díla, která nemají autorské knižní vydání.³⁵

Důležitým hlediskem je u literárního kánonu i dostupnost. Škola si může vytvořit kánon, kde se budou objevovat tituly jako kupříkladu Dantova *Božská komedie*, ale selhává tu pak komunikační využití. Jde totiž o texty, které nejsou příliš dostupné v dobrých překladech nebo dokonce vůbec. Podobný problém se týká i básníků světové literatury nebo textů starší české literatury. Další nesnáze nastávají i u seznamu, který se využívá ke kanonizaci. Jde tu o výčet jmen autorů a děl. Často by ale bylo potřeba upřesnit, které vydání je vhodné. Kupříkladu pod titulem *Slávy dcera* najdeme nejruznější vydání lišící se kvantitou i kvalitou.³⁶

Kánon dané instituce dnes musí mít zastoupení od nejstarších textů po současné, musí zahrnovat široké spektrum žánrů i témat a několik dalších filtrů: „*To, co se nám dnes jeví jako estetická hodnota textu; to, co dějinně vnímáme jako vývojově podstatné; to, co je v dané instituci pro její účely nějak využitelné.*“³⁷ Z toho důvodu se kanonizují

³² BÍLEK, Petr A. Kánon. *Host*, 2007, 23(7). Host do školy, 2007, 4, s. 23. ISSN 1211-9938

³³ Viz tamtéž s. 23

³⁴ Tamtéž s. 23

³⁵ Viz tamtéž s. 23

³⁶ Viz tamtéž s. 23

³⁷ Tamtéž s. 23

i některé budovatelské romány z dob komunismu. Jde o četbu, která je důležitá pro uvědomění si faktu, kam naše společnost v této době dospěla.

Školní literární kánon tedy není snadno uchopitelný. Je ale velmi důležitý. V podstatě to, co v dospělosti povětšinou pokládáme za významná díla a autory, pochází už ze základních škol (pokud tedy nestudujeme obor českého jazyka a literatury, kde se naše obzory v tomto směru více rozšiřují). Právě zde nám školní literární kánon předkládá slavné autory, o kterých se učíme a rozebíráme jejich díla. Tento systém je ale také lehce ovlivnitelný, ať už vládnoucí ideologií, dobou, vkusem a preferencemi tvůrci školního kánonu či jinými faktory. Jak ukazují učebnice literatury za poslední půlstoletí, v každé době se za kanonické pokládalo něco jiného a učebnice byly i trochu jinak uspořádány. Kupříkladu za komunismu v něm byla povětšinou uvedena díla autorů, kteří nešli proti režimu či nějakým způsobem posilovali svými díly myšlenky a nálady, které režim potřeboval vzbuzovat v mladých žácích. Tento prvek můžeme najít i v učebnici *Česká literatura XX. století* od Prof. Dr. Františka Buriánka z roku 1962. Objevuje se tu nejen Julius Fučík, ale i Jan Drda spolu s jeho díly *Němá barikáda*, *Krásná Tortiza*, *Městečko na dlani* aj., Vítězslav Nezval s dílem *Historický obraz* a mnoho dalších spisovatelů. V dnešní době se v učebnicích i v samotných školních literárních kánonech vyskytují povětšinou díla různých autorů, i když byli v minulosti kupříkladu členy komunistické strany či měli jinou minulost. Mezi takové publikace patří *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa* z roku 2003, jejímž autorem je Jaroslav Blažke, kde najdeme zmínky o Janu Drdovi nebo *Čítanka z české literatury pro středoškoláky: Od počátků slovesnosti k dnešním autorům* z roku 2013 od Jaroslava Pecha. V této publikaci narazíme na Miroslava Floriana. Jak bylo ale výše zmíněno, uspořádání školního literárního kánonu, a tím i učebnic závisí na mnoha faktorech, které se vzájemně ovlivňují.

V uplynulé části bakalářské práce jsem se pokusila nastínit celkovou problematiku pojmů kánon a školní literární kánon. V následujících kapitolách se zaměřím nejprve na život a dílo Milana Kundery a následně přejdu ke konkrétní analýze dat, která jsem získala při práci s čítkami a učebnicemi literatury vydávaných od 60. let 20. století.

3. ŽIVOT A DÍLO MILANA KUNDERY

Než budu analyzovat čítanky a učebnice literatury, zmíním samotnou osobu Milana Kundery a věnuji jednu kapitolu zprávám o jeho životě a tvorbě. Informace do celé této kapitoly jsem čerpala nejen z učebnic o české literatuře, se kterými jsem pracovala, ale i z knih *Přehledné dějiny české literatury* od Pavla Janouška a kolektivu³⁸ nebo z publikace *Milan Kundera* od Miloslava Hoznauera.³⁹

3.1. Biografie Milana Kundery

Milan Kundera je básník, prozaik, dramatik, publicista, esejista a překladatel. Narodil se 1. 4. 1929 v Brně do rodiny muzikologa, profesora Janáčkovy akademie múzických umění Ludvíka Kundery (1891 – 1971). Po absolvování brněnského gymnázia směřovaly jeho kroky na FF UK, kde ale musel brzy studium přerušit. Studoval také hudební skladbu na filmové fakultě AMU, kde později i přednášel. Poté co roku 1970 ztratil zaměstnání, stal se roku 1975 hostujícím profesorem na francouzské univerzitě v Rennes. V listopadu roku 1979 přišel o československé státní občanství, přičemž o dva roky později získal francouzské. V současné době žije ve Francii a vyučuje na pařížské univerzitě. Stal se celosvětově uznávaným autorem a získal i řadu ocenění. Prvním byla roku 1964 státní cena, dále pak cena SČS, cena nakladatelství Československý spisovatel, pařížská cena Prix Medicis Étranger a římská cena italské kritiky Premio letterario Mondello. Dokonce byl nominován na Nobelovu cenu za literaturu.⁴⁰

3.2. Dílo Milana Kundery

Milan Kundera v úplných počátcích své tvorby začínal se psaním hudby pro klavír, přičemž v kabaretech hrál na trubku a klavír. Méně známé je jeho dílo básnické, avšak svou první báseň otiskl již v sedmnácti letech a jeho první básnická sbírka *Člověk, zahrada širá* vyšla o sedm let později (1953). Básnická sbírka *Poslední máj* (1955) je protkaná tematikou Julia Fučíka a *Reportáží psanou na oprátce*. Tato sbírka získala Kunderovi velké uznání u nás i v zahraničí. Mezi jeho známá díla patří i sbírka *Monology* (1957), ve které převládá milostná lyrika. „... do české literatury druhé poloviny padesátých let přinesla tehdy nezvykle intimní obrazy milostných

³⁸ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4.

³⁹ Viz HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. ISBN 80-85426-01-3.

⁴⁰ Viz tamtéž s. 2

*neporozumění, osamělosti a vzájemného odcizení. Kunderovy texty tu počínají prozrazovat autorovu tendenci k epice, k užití analytického intelektu, k jisté provokativnosti a potřebě vymezovat se polemicky.*⁴¹ Naopak jak píše Miloslav Hoznauer v knize *Bílá místa v české literatuře – Milan Kundera*, dobový komunistický literární kritik Václav Pekárek o sbírce *Monology* nepsal příliš pochvalně: „*Nevím, kde se v mladém básníku nabralo tolik desiluzí z milostného života, kde nabral dech k líčení tolika „krás“, že se ti ani nechce citovat, jak jsou nelidské, nehumánní a v odporu ke všemu, co kultura z lidské lásky vytvořila ... A tak na této Kunderově sbírce básnické vidíme, jak bezvýhodné a nebezpečné je pro básníka odtrhnout se od života, ode dneška, od vyššího uměleckého poslání.*“⁴² Sbírkou *Monology* měla velký ohlas u čtenářů a měla vyjít i ve druhém vydání, ale nakonec to bylo zakázáno. Právě tato sbírka a *Poslední máj* jsou asi nejčastěji zmiňovanými básnickými sbírkami Milana Kundery v čítankách a učebnicích české literatury.

Do Kunderovy básnické činnosti se může zařadit i jeho překladatelská činnost, přičemž nejraději překládal Guillauma Apollinaira.

Milan Kundera napsal i několik dramát. Jeho prvotina na poli dramatickém - *Majitelé klíčů* (1962) byla oceněná státní cenou. Možná i z toho důvodu je tato hra často zmiňována v čítankách a učebnicích české literatury, se kterými jsem pracovala. Spolu s ní je v nich také mnohokrát uvedena další Kunderova divadelní hra *Ptákovina* z roku 1969. U této hry se vyskytovala i poznámka, že autor tímto dílem poukazoval mimo jiné i na cenzuru a prověřování, které se často dělo v reálném životě. Přivádí zde diváka do školního prostředí, kdy se na tabuli v jedné ze tříd objeví nakreslený vulgární symbol ženství. Následuje přísné vyšetřování, kterého se ujme ředitel školy, který (jak nakonec vyjde najevo), je oním pachatelem, kterého všichni hledají. Tento symbol nakreslil, aby měl důvod k prověření svých podřízených. Další Kunderova dramatická díla jsou *Dvě uši, dvě svatby* z roku 1968 a *Jakub a pán* z roku 1970.

Mezi Kunderova výrazná díla patří i povídky *Směšné lásky* (1963), *Druhý sešit směšných lásek* (1965) a *Třetí sešit směšných lásek* (1968), které vyšly v souborném vydání roku 1970. Mezi stěžejní témata patří hlavně napětí mezi individuem a společností, erotikou a politikou, proměna záměru v jeho protiklad a další.

⁴¹ JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 135. ISBN 978-80-200-2057-4.

⁴² HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991, s. 6. ISBN 80-85426-01-3.

Velkým mezníkem v tvorbě tohoto autora se stal jeho první román *Žert*, který dopsal v roce 1965 a vyšel o dva roky později. Kniha byla přijata čtenáři i kritikou, a pokud se objevilo nějaké negativní hodnocení, týkalo se dojmu, že „... v *Kunderovi je hrdina jen trpkým objektem dějin a stereotypně je dováděn k desiluzi, neboť všechno musí být jinak, než hrdina zamýšlí.*“⁴³ Z určitého pohledu, který je mnohdy také předkládán v čítankách a učebnicích českého jazyka, se kterými jsem pracovala, se může chápat román *Žert* i jako svědectví o československém osudu v letech 1948 – 1964, plné ironie, deziluzí a sebeklamu. „*Žert se tak stal nejen významným vykročením autora za románovou formou, jejíž čtenářská působivost je spoluutvářena promyšlenou kompozicí a významovou výstavbou, ale také dilem, jež založilo Kunderovu proslulost ve Francii a posléze i v dalších zemích světa.*“⁴⁴ Toto dílo je ve školních učebnicích a čítankách představováno jako jedno z nejznámějších a také jako román, který jeho autora proslavil i daleko za hranicemi naší země, což mu pomohlo „nastartovat“ spisovatelskou kariéru i v zahraničí, kam později také odešel.

Další Kunderův román *Život je jinde* byl prvním, který již nemohl vyjít v Československu. Dopsaný byl roku 1970, ale až o tři roky později byl vydaný v Paříži. České verze se dočkal dokonce až roku 1979 v Torontu. Miloslav Hoznauer v knize *Bílá místa v české literatuře – Milan Kundera* píše, že někteří kritici se domnívali, že tento román byl spíše takovým pokusem Milana Kundery vyrovnat se se svými literárními počátky a také aby si určitou sebekritikou vydobyl právo zaujmout kritický postoj vůči své dosavadní tvorbě.

Román *Valčík na rozloučenou* napsal Milan Kundera roku 1972 ještě v Československu, ale jeho česká verze vyšla stejně jako *Život je jinde* v Torontu roku 1979. Na první pohled příběh vyznívá jako fraška, ale jak už je u Kunderových románů zvykem, opět se nabízí mnohoznačný výklad.

První román, který Milan Kundera napsal v zahraničí, *Kniha smíchu a zapomnění*, vyšla ve Francii roku 1979. Tato kniha se dá popsat jako soubor samostatných kratších próz mající společná témata, jak už naznačuje název – smích a zapomnění. Je zde ale i spousta dalších témat, jako například hledání smyslu života nebo člověk a svět. Jednou ze zajímavostí je, že autor tu ukazuje smích jako negativní věc a ne tak, jak jsme

⁴³ HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991, s. 15. ISBN 80-85426-01-3.

⁴⁴ JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 256. ISBN 978-80-200-2057-4.

zvyklí. Podle mnoha čítanek a školních učebnic je v této knize vyobrazena situace připomínající českou emigraci a rozpoložení lidí, kterých se tato problematika týkala.

Za vrchol Kunderovy dosavadní tvorby považují mnozí román *Nesnesitelná lehkost bytí*, který vyšel roku 1980. Podle knihy Miloslava Hoznauera *Bílá místa v české literatuře – Milan Kundera* se tento román v anketě západních odborníků dokonce umístil v nejlepších deseti románech posledních deseti let. A také to je znát v českých čítankách a učebnicích literatury, kde toto dílo povětšinou vychvalují. Právě romány *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Žert* jsou nejčastějšími zdroji úryvků Kunderových děl ve školních čítankách a učebnicích literatury. Okolo začátku nového tisíciletí se častým námětem úryvků stává i román *Nesmrtelnost*. Poté co se stalo dílo *Nesnesitelná lehkost bytí* bestsellerem, poskytl Milan Kundera rozhovor Ch. Salmonovi, kde mimo jiné M. Kundera prohlásil, že začíná být sám sebou přesycený.

V revolučním roce 1989 vydal Milan Kundera již zmiňovaný román *Nesmrtelnost*. Mnoho kritiků říká, že Kundera zde vytvořil úplně nový tvar románu. Je zajímavé, že tato kniha je zatím poslední knihou přeloženou do češtiny, s čímž nejspíše souvisí i to, že větší zmínky či úryvky z tohoto díla se vyskytují častěji v modernějších čítankách, slovnících a učebnicích, kupříkladu ve *Slovníku vybraných děl české literatury* z roku 2004 nebo v podstatě současné *Čítance z české literatury pro středoškoláky* z roku 2013.

Mezi další Kunderova díla patří i *La Lenteur*, v českém překladu *Pomalost* (1995), *L'Identité (Totožnost)*, která vyšla roku 1998, *L'Ignorance (Nevědomost)* z roku 2000 a zatím nejnovější dílo *La Fête de l'insignifiance (Oslava bezvýznamnosti)* z roku 2013.

Milan Kundera napsal i mnoho teoretických úvah a studií či esejí. V 50. letech 20. století vyšla například jeho stať *O sporech dědických*, kde se hodně zaobíral Apollinaiem, jeho poezií a významem pro moderní umění. Roku 1960 vydal známou literárněvědní esej *Umění románu*. Kundera se zde zabývá Vančurou a jeho epickým dílem. Dalšími jeho esejí jsou kupříkladu *L'art dur oman* nebo *Umění románu*, který nese stejný název jako jedna z jeho dřívějších prací, ale tato vyšla roku 1986. Milan Kundera se proslavil i v jiných oblastech, například v politologii esejí *Únos Evropy*. Mezi další jeho eseje patří i *Český úděl* (1968), *Les testaments trahis (Zrazené testamenty)* z roku 1992, *Zneuznávané dědictví Cervantesovo* (2005), *Nechovejte se tu jako doma, příteli* (2006), *Une rencontre (Setkání)*

z roku 2009 a další. Ve školních čítankách a učebnicích jsou ale nejčastěji zmiňovány básnické sbírky *Poslední máj* a *Monology*, z her *Majitelé klíčů* a *Ptákovina*, dále pak povídky *Směšné lásky* a z románů *Žert*, *Nesnesitelná lehkost bytí* a v poslední době i *Nesmrtelnost*. Z esejí je asi nejvíce frekventované *Umění románu*.

V této kapitole jsem se pokusila krátce nastínit život a dílo Milana Kundery. V další části práce se budu věnovat konkrétní analýze reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu s přihlédnutím na nejčastější či nejvýraznější témata, která se v čítankách a učebnicích literatury, se kterými jsem pracovala, vyskytovala. Během výzkumu jsem pracovala s publikacemi od 60. let 20. století po současnost.

4. OBRAZ BIOGRAFIE A DÍLA MILANA KUNDERY V ČÍTANKÁCH A UČEBNICÍCH LITERATURY

Jak už jsem předeslala na konci minulé kapitoly, nyní bych se ráda věnovala konkrétní analýze reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu. Nejprve se zaměřím na vyobrazení života a díla Milana Kundery v čítankách a učebnicích.

4.1. Biografie

Během výzkumu jsem se neseetkala s přílišnými odchylkami v líčení Kunderova života. Čítanky a učebnice se lišily především v množství informací, které nabízely. Publikace z 60. až 70. let, se kterými jsem pracovala, obsahovaly spíše strohé, i když vesměs pozitivní komentáře Kunderovy osoby. Kupříkladu v knize *Česká literatura XX. století* z roku 1962 od Prof. Dr. Františka Buriánka o něm není příliš zmínek. Autor zde pouze uvádí, že jde o talentovaného básníka a zaměřuje se na jeho díla *Poslední máj* a *Monology*.⁴⁵ Podrobný životopis bychom zde ale hledali marně. Milan Kundera byl v této době spíše na začátku své kariéry, a tak není příliš divu, že i ve *Slovníku českých spisovatelů* z roku 1964 se o něm mluví pouze jako o autorovi, který byl silně ovlivněn jinými (zde konkrétně Vítězslavem Nezvalem, Vilémem Závadou a Konstantinem Bieblem).⁴⁶ V těchto titulech se opakuje fráze „člen mladé generační vlny“. Tu můžeme najít i v knize *Česká literatura 20. století* od Františka Buriánka, která byla vydána roku 1968.⁴⁷ Zde se Kunderovi ale dostává již větší pozornosti. Spíše než jeho životu se autor věnuje dílům, které napsal a stylu, kterým tvoří a porovnává ho s Miroslavem Florianem. Poprvé jsem se tu setkala také se zmínkou o Kunderově vystoupení v kritické diskuzi statí *O sporech dědických* v roce 1955.⁴⁸

Publikace ze 70. až 90. let, se kterými jsem pracovala, neobsahovaly žádné zmínky o Milanu Kunderovi. Nenašla jsem ani žádné vysvětlení, které by tento jev osvětlovalo. Milan Kundera se nevyskytuje například v knize *Česká literatura XX. století* od Bedřicha Václavka z roku 1974, *Průvodce po dějinách české literatury*

⁴⁵ Viz BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 226.

⁴⁶ Viz ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 32.

⁴⁷ Viz BURIÁNEK, František. *Česká literatura 20. století: Od moderny devadesátých let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1968, s. 290.

⁴⁸ Viz tamtéž s. 288

z roku 1976, kterou napsal Josef Hrabák, *Literatura pro III. ročník středních škol* od Miloše Pohorského z roku 1981, *Slovník české literatury 1970-1981* z roku 1985 od Vladimíra Forsta, ani v knize *Setkání s českými spisovateli* z roku 1989, kterou napsal Otakar Chaloupka.

Po pádu režimu se Milan Kundera opět vrací do českých čítanek i učebnic. V publikaci *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989* z roku 1991 od Jana Čulíka se už setkáváme s větším množstvím informací o Milanu Kunderovi a jeho díle než dříve. Autor o něm mluví jako o jednom ze spisovatelů, kteří svým dílem pozvedli českou literaturu k evropské špičce. „*Snad nejvýznamnějšími současnými českými prozaiky, skutečnými moderními klasiky české prózy, jejichž dílo také různou měrou proniklo do světa v překladech, jsou Josef Škvorecký, Milan Kundera a Bohumil Hrabal.*“⁴⁹ I životopis Milana Kundery, počínaje touto knihou, nabírá jiných, mnohem větších, rozměrů. Nejčastěji je představován jako prozaik, esejista, básník, dramatik a překladatel. Téměř v žádné z publikací nechybí poznámky o jeho současném životě ve Francii a o tom, že svá díla píše nyní pouze francouzsky. Dalšími hojně opakovanými tématy jsou Kunderova emigrace či jeho stať *O sporech dědických*, kterou vstoupil výrazně do debat o soudobém umění (např. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989* z roku 2012 od Pavla Janouška⁵⁰) a jeho proslav na 4. sjezdu SČSS (např. *Česká literatura ve zkratce* z roku 2001 od Petra Hanušky a Vladimíra Novotného).⁵¹

V některých titulech jsem narazila i na téma „krytí“. Jan Čulík ve své publikaci *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989* píše, že Petr Prouza kryl začátkem 70. let jako redaktor týdeníku *Mladý svět* články Milana Kundery vycházející v tomto časopise pod cizím jménem. Roku 1973 se to ale dozvěděla Stb a Prouza poté ztratil místo.⁵² Podobné téma rozkrývá i Pavel Janoušek, když v knize *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989* z roku 2012 uvádí, že „*Evald Schorm*

⁴⁹ ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: TRIZONIA, 1991, s. 39. ISBN 80-900953-8-0.

⁵⁰ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 101-102. ISBN 978-80-200-2057-4.

⁵¹ Viz HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. 1. vyd. Praha: Brána, 2001, s. 62. ISBN 80-7243-115-3.

⁵² Viz ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: TRIZONIA, 1991, s. 272. ISBN 80-900953-8-0.

propůjčil své jméno Milanu Kunderovi pro jeho variaci na předlohu Denise Diderota⁵³ (*Jakub a jeho pán*, premiéra pod titulem *Jakub fatalista*). Tato témata se ale v čítankách a učebnicích vyskytují sporadicky.

Po pádu režimu patří Milanu Kunderovi v čítankách a učebnicích velké místo. Kromě výše zmiňované publikace *Knihy za ohradou* o něm nalezneme mnoho informací i v knize *Školní četba na dlani: Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů z roku 1992* od kolektivu autorů, *Čítanka české literatury 4: Od roku 1945 do současnosti (2. polovina 20. století)* z roku 1996 od Jiřího Holého a Emila Lukeše, *Stručný přehled české a světové literatury pro středoškoláky* vydaný roku 1999 od Jaroslava Pecha, *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů* z roku 2001 od Aloise Bauera nebo *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989* z roku 2012, kterou napsal Pavel Janoušek s kolektivem.

Během výzkumu jsem zjistila, že obraz života Milana Kundery se v čítankách a učebnicích literatury v průběhu let měnil. Nešlo o výrazné postojové odchylky vůči tomuto autorovi, ale spíše o kvantitu podávaných informací. Na počátku Kunderovy spisovatelské kariéry o něm bylo v učebnicích mnohem méně informací než v poslední době. Mezitím měl ale u nás několik let status zakázaného autora a učebnice se o něm nezmiňovaly.

V následující části se zaměřím na obraz díla Milana Kundery v čítankách a učebnicích literatury.

4.2. Dílo

Vyobrazení děl Milana Kundery ve školním literárním kánonu je velmi podobné popisu jeho biografie. Opakuje se stejný vzorec množství informací – 60. - 70. léta méně informací, ale vesměs pozitivních, poté odmlka až do pádu režimu, kdy jeho tvorbě čítanky a učebnice začaly věnovat více pozornosti.

Na počátku Kunderovy spisovatelské kariéry nebylo Kunderovi ve školním literárním kánonu věnováno příliš mnoho místa. Vesměs se o něm autoři různých publikací zmiňovali velmi pochvalně, společně s jeho díly *Poslední máj* nebo *Monology*. Kupříkladu František Buriánek ve své publikaci *Česká literatura XX. století* z roku 1962 píše: „Dvojitý stránku svého talentu ukázal osobitý Milan Kundera

⁵³ JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 425. ISBN 978-80-200-2057-4.

(nar. 1929). *Filosofickou reflexi rozvinul na fučíkovském motivu ve skladbě Poslední máj (1955) a silné zaujetí o milostnou problematiku současného života se zvláštním i jednostranným zřetelem k ženskému pólu tohoto vztahu a k jeho živelné stránce ve sbírce Monology (1957).*⁵⁴ Podobným způsobem se o Kunderovi a jeho dílech vyjadřuje i v knize *Česká literatura 20. století: Od moderny devadesátých let do současnosti* z roku 1968.

Po odmlce, kdy učebnice a čítanky o Milanu Kunderovi nepsaly, a která trvala až do pádu komunismu u nás, se o jeho díle začalo psát ve velké míře. Učebnice plnily rozboru jeho děl včetně krátkých ukázek pro názornost. Takovou učebnicí je kupříkladu *77 zastavení v české literatuře: literární výchova pro základní a střední školy* od Miroslava Bodláka a Karla Kohouta z roku 1995, kde se setkáme s rozbohem a ukázkou z románu *Žert*, kterou můžeme najít i v publikaci *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů* od Aloise Bauera z roku 2001. V té se také objevuje i ukázka z povídky *Falešný autostop* ze souboru *Druhý sešit směšných lásek*.

Asi nejvíce uváděným a diskutovaným dílem je Kunderův román *Žert*, kterým se velmi zabývá *Školní četba na dlani: Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů* vydaná roku 1992 kolektivem autorů nebo *Slovník vybraných děl české literatury: nejen pro maturanty* od Bohuslava Hoffmanna, Michaely Horákové a Anny Stejskalové z roku 2004. Zobrazování tohoto díla je vcelku stabilní, v každé učebnici je tento román podaný podobným stylem, i když tu a tam přidá autor pár doplňujících informací. Autoři knihy z roku 1992 *Slovník českého románu* Blahoslav Dokoupil a Miroslav Zelinský uvádí, že se jedná o: „*Společenský román z Československa 50. a 60. l. o samopohybu absurdity a jeho ničivém vlivu na lidské osudy.*“⁵⁵

Tito autoři se vyjadřují i k dalším dílům Milana Kundery. Kupříkladu o románu *Nesnesitelná lehkost bytí* tvrdí, že jde o „*mnohovýznamový filozofický román o existenciálních a komunikačních problémech dnešního člověka reflektující československý vývoj po r. 1968.*“⁵⁶ *Knih smíchu a zapomnění* je podle nich „*román ve formě variací o osudech několika postav zasažených iracionalitou společenských*

⁵⁴ BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 226.

⁵⁵ DOKOUPIL, Blahoslav a Miroslav ZELINSKÝ, kol. *Slovník českého románu 1945-1991*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1992, s. 127. ISBN 80-900578-9-6.

⁵⁶ Tamtéž s. 136

a dějinných mechanismů.“⁵⁷ Valčík na rozloučenou zase popisují jako „román zobrazující život jako černou frašku plnou intrik, neuvěřitelných náhod a rozpačitých rozuzlení.“⁵⁸ Ostatní učebnice literatury se vyjadřují ke Kunderovu dílu podobným způsobem, i když jinými slovy. Probírají časté motivy, jako je kýč či erotičnost a rozebírají Kunderův styl psaní. Ve svém výzkumu jsem se setkala především s jeho kladným hodnocením, i když Milan Jungmann vyvolal svou statí *Kunderovské paradoxy* rozsáhlou diskusi nad dílem Milana Kundery, a to především nad jeho prózami, které vznikly ve francouzském exilu a zpodobňují českou společnost.⁵⁹ Celkově je ale obraz díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu spíše pozitivní, jeho díla jsou považována za velmi kvalitní.

V uplynulé kapitole jsem se pokusila nastínit výsledky mé analýzy čítanek a učebnic literatury ohledně reprezentace života a díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu. V následující části se zaměřím na ideologii a její vliv na kánon a literaturu.

⁵⁷ DOKOUPIL, Blahoslav a Miroslav ZELINSKÝ, kol. *Slovník českého románu 1945-1991*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1992, s. 134. ISBN 80-900578-9-6.

⁵⁸ Tamtéž s. 132

⁵⁹ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 318. ISBN 978-80-200-2057-4.

5. VLIV IDEOLOGIE NA KÁNON A LITERATURU

Během analýzy čítanek a učebnic literatury vydávaných od 60. let 20. století jsem přišla do styku se silným vlivem vládnoucí ideologie na obsah kánonu i pojetí literatury.

V Česku se tento vliv ukázal například za dob komunismu, kdy některým autorům bylo zakázáno psát, nebo byli podrobováni silné cenzuře. Dokonce i styl psaní se snažil mít režim pod kontrolou. V tomto případě šlo o jediný povolený styl - socialistický realismus, jehož hlavními rysy byly stranickost, lidovost a próza, která se sice začala obracet do minulosti, ale postavy se přizpůsobovaly dobovým potřebám (např. Jan Hus byl v díle M. V. Kratochvíla *Mistr Jan* z roku 1951 vyobrazen jako sociální buřič). Jak zmiňují autoři knihy *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu: Informatorium pro učitele, studenty i laiky*, ve druhé polovině desetiletí se sice začala místy objevovat hodnotnější básnická tvorba, v edici České básně byly dokonce od poloviny 50. let vydávány i sbírky nijak nedotčené vládnoucí ideologií (např. J. Skácel *Kolik příležitostí má růže* nebo M. Kundera *Monology*), ale tento pozitivní vývoj ukončila roku 1968 okupace Československa a následná „normalizace“.⁶⁰

Tímto stylem si vláda „vychovala“ nejen čtenáře, ale i mladou generaci, které byla ve školních učebnicích předkládána určitá díla a autoři jako vzory a o jiných, i když třeba kvalitních, se mluvilo kriticky nebo vůbec nebyli zmiňováni. Pro příklad bych uvedla Milana Kunderu, který se v učebnicích, se kterými jsem pracovala, neobjevoval více než deset let, a to přibližně od doby, kdy se rozhodl emigrovat do zahraničí.

Učebnice jsou ve skutečnosti reflexe kánonu. Většina lidí na světě považuje za kanonická díla či kanonické autory právě to, o čem se dověděli ve školách. Dá se říci, že toto je jeden z problémů kánonu - velká ovlivnitelnost a v některých případech i možné využití jako zbraň, právě ve smyslu ovlivnění mladé generace.

⁶⁰ Viz BURIAN, Václav, Josef GALÍK, Lubomír MACHALA, Martin PODIVÍNSKÝ a Jan SCHNEIDER. *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu: Informatorium pro učitele, studenty i laiky*. 1. vyd. Olomouc: Hanácké noviny, 1991, s. 19.

Mimo jiné i Harold Bloom projevil názor, že ideologie hraje velkou roli během utváření literárního kánonu.⁶¹

Tento motiv můžeme najít v knize z roku 1962 *Česká literatura XX. století* od Františka Buriánka, kde je velmi vyzdvihován Julius Fučík a jeho dílo *Reportáž psaná na oprátce*. „Výjimečnost není ovšem dána jen situací, v níž vznikla, ale spíš zralým komunistickým charakterem autorovým schopným zvládnout lidskou slabost, chaotičnost tehdejší válečné situace, vědomí neodvratné ztráty vlastního života a poznávat a svědecky zaznamenat nejen skutečnost kolem sebe, ale i její podstatu a perspektivu nutného, zákonitého vývoje. Obraz hrdiny, který podává *Reportáž psaná na oprátce*, předznamenává již nový typ komunistického člověka a jeho radostného heroismu, o nějž bude dál usilovat spolu s novou svobodnou společností i literatura budoucích let.“⁶² Na této ukázce je jasně patrný vliv komunismu. Autor používá typické fráze jako „zralý komunistický charakter“ nebo „nový typ komunistického člověka a jeho radostného heroismu“.

Stejně tak můžeme vidět tento vliv i na osobě Milana Kundery a jeho zobrazování v učebnicích a čítankách. Zpočátku své tvorby byl líčený jako mladý talentovaný spisovatel a jeho díla nebyla ve školních publikacích nijak pošpiňována. V knihách *Česká literatura XX. století* z roku 1962 a *Česká literatura 20. století* z roku 1968 od Prof. Dr. Františka Buriánka se o něm píše velmi pochvalně. Postupem času se ale i Milan Kundera začal názorově vyhraňovat a jeho díla i vystupování získávalo osobitý ráz, který ne vždy vyhovoval stávajícím poměrům u nás. Pavel Janoušek v knize *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989* zmiňuje mimo jiné i jeho stať *O sporech dědických*⁶³, kterou výrazně vkročil do debat o soudobém umění a 4. sjezd Svazu československých spisovatelů, po kterém zahájil ústřední výbor KSČ s Milanem Kunderou stranické disciplinární řízení.⁶⁴ Celkově byl Milan Kundera velmi aktivní ve výhradách vůči socialistické koncepci kultury i základním principům politického systému.⁶⁵ Jeho obraz v čítankách a učebnicích literatury byl ale zatím stále stejný. Psalo se o něm jako o kvalitním autorovi a v žádné z publikací jsem nenarazila

⁶¹ Viz BLOOM, Harold. *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-013-3.

⁶² BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 207.

⁶³ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 101-102. ISBN 978-80-200-2057-4.

⁶⁴ Viz tamtéž s. 188-189

⁶⁵ Viz tamtéž s. 186

na jakékoli hanění jeho osoby. O to překvapivější bylo jeho náhlé vynechání z učebnic. Už rok před emigrací do zahraničí v nich o Kunderovi není ani zmínka, a to až do pádu komunistického režimu. Jedná se o publikace *Česká literatura XX. století* z roku 1974 od Bedřicha Václavka, *Průvodce po dějinách české literatury* z roku 1976 od Josefa Hrabáka, nebo *Literární výchova pro 8. ročník základní školy* z roku 1985, jejímž autorem je Vladimír Forst. Ještě roku 1970 se podařilo vydat *Směšné lásky*, ale brzy byly stejně prohlášeny za zakázané.⁶⁶ Až po pádu režimu se o Kunderovi opět začalo psát, přičemž převládalo pozitivní hodnocení. Mnoho informací o M. Kunderovi nabízí kniha od Jaroslava Pecha z roku 2013 *Čítanka z české literatury pro středoškolačky: Od počátků slovesnosti k dnešním autorům*. Na tomto příkladu je velmi dobře vidět souvislost mezi Kunderovým vystupováním vůči vládnoucí ideologii a jeho následnému vymazání ze všech učebnic a čítanek i přes to, že šlo o velmi kvalitního autora.

Na uvedených příkladech jsem se snažila přiblížit vliv ideologie na kánon a literaturu, se kterým jsem se setkala během analýzy čítanek a učebnic literatury. V následující kapitole se zaměřím na podobné téma, a sice vliv morálního hodnocení autora na jeho dílo.

⁶⁶ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 368. ISBN 978-80-200-2057-4.

6. VLIV MORÁLNÍHO HODNOCENÍ AUTORA NA JEHO DÍLO

Během analýzy dat z čítanek a učebnic literatury jsem se několikrát setkala i se situací, kdy se morální hodnocení autora promítalo na chápání jeho díla, ať už záměrně či ne. Vliv mohlo mít autorovo pohlaví, národnost, jeho činy, názory, víra nebo celkově osobní život. Je otázkou, zda je toto ovlivňování pro čtení samotného díla důležité či dokonce přínosné, nebo naopak ne.

Asi nejprůhodnějším příkladem se mi v souvislosti s tímto tématem jeví Julius Fučík, který byl za komunistického režimu vyzdvihován, a stejně tak i jeho dílo. Tuto situaci můžeme nalézt i v učebnici *Česká literatura XX. století* z roku 1962 od Františka Buriánka, kdy se autor vyjadřuje více než pozitivně k samotnému Juliovi Fučíkovi i jeho dílu *Reportáž psaná na oprátce*.⁶⁷

Stejně tak je vidět tento vliv i na osobě Milana Kundery. Zpočátku své tvorby byl chápán jako mladý nadějný umělec a jeho díla nebyla v čítankách a učebnicích literatury nijak haněna, spíše naopak. Kupříkladu Prof. Dr. František Buriánek v publikacích *Česká literatura XX. století* z roku 1962 nebo *Česká literatura 20. století* z roku 1968 o něm píše velmi pozitivně: „*Dvoji stránku svého talentu ukázal osobitý Milan Kundera (nar. 1929). Filosofickou reflexi rozvinul na fučíkovském motivu ve skladbě Poslední máj (1955) a silné zaujetí o milostnou problematiku současného života se zvláštním i jednostranným zřetelem k ženskému pólu tohoto vztahu a k jeho živelné stránce ve sbírce Monology (1957).*“⁶⁸ Postupem času se ale i Milan Kundera začal názorově vyhraňovat a jeho díla získávala osobitý ráz, který ne vždy vyhovoval stávající ideologii. Jeho vystoupení roku 1967 na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, ve kterém odsoudil pokus zakázat filmy Věry Chytilové i oficiální kulturní politiku, se také neseťkal s přílišným nadšením ze strany komunistické vlády. Obraz Milana Kundery v čítankách a učebnicích literatury byl ale stále stejný. Pořád byl chápán jako velmi talentovaný spisovatel a v žádné z publikací jsem nenarazila na jakékoli pošpiňování jeho osoby. Náhle se ale v učebnicích přestal vyskytovat. Již publikaci *Česká literatura XX. století* z roku 1974 od Bedřicha Václavka

⁶⁷ Viz BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 207.

⁶⁸ Tamtéž s. 226

o Milanu Kunderovi není ani zmínka, tudíž ještě rok před tím, než emigroval. Ani v dalších publikacích, jako jsou *Průvodce po dějinách české literatury* od Josefa Hrabáka, která vyšla roku 1976 nebo *Literatura pro III. ročník středních škol* z roku 1981 od Miloše Pohorského, nenalezneme žádné informace ohledně Milana Kundery. Až po pádu režimu se o něm opět začalo psát, a to mnohdy ve velké míře. Velmi dobře zde můžeme vidět souvislost mezi hodnocením autora, který byl v určité době oficiálně nepřijímán a považován za zrádce nastoleného režimu a vymizením jakýchkoli zmínek o něm z učebnic a čítanek. Opět důkaz o vlivu morálního hodnocení autora na jeho dílo. Je možné, že Kunderova emigrace do zahraničí do jisté míry ovlivňuje převažující pozitivní názor na něj, protože mnoho lidí jej pokládá za hrdinu a za jednoho z Čechů, který dosáhl takové světové proslulosti. Aktuálnější informace o M. Kunderovi nabízí kniha Jana Čulíka z roku 1991 *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*.

S ovlivňováním se ale můžeme setkat i v dnešní době. Příkladem může být aféra, kterou rozpoutal časopis *Respekt* v říjnu roku 2008. Přinesl totiž článek Adama Hradilka, jenž uváděl na základě policejního záznamu, že v březnu roku 1950 se Milan Kundera dostavil na policii, kde udal Miroslava Dvořáčka. Ten byl poté zatčen a odsouzen k 22 letům vězení, ze kterých strávil téměř 14 let v pracovních táborech.⁶⁹ Sám Kundera toto nařčení popřel. Rozbor kauzy by vydal na mnoho stránek. Pro mne je ale v této práci důležitá právě ta samotná aféra, která vzbudila zájem snad téměř celého světa, respektive vliv, který měla či naopak neměla. Šlo o velmi kontroverzní kauzu, která nenechala nikoho „chladným“. Na samotné dílo Milana Kundery to ale nemělo tak velký vliv, jak by někdo mohl očekávat. V podstatě se jen několik lidí nově pokoušelo analyzovat jeho tvorbu ve snaze nalézt jakákoli vodítka související s tímto tématem. Udávali příklady, kdy Milan Kundera použil ve svém díle motiv zrady či udání a spojovali je s kauzou, která probíhala. V Kunderův prospěch se vyjádřila řada spisovatelů, jeho vrstevníci Ivan Klíma, Milan Uhde nebo Pavel Kohout. I podle ankety *iDNES* mezi sedmi českými literáty tato aféra jejich kladný pohled na Milana Kunderu nijak nezměnila, i když někteří uznávali, že na někoho tato situace může mít vliv a od Milana Kundery se odvrátí.⁷⁰ V konečném důsledku tato kauza měla

⁶⁹ Viz HRADILEK, Adam, Petr Třešňák Udání Milana Kundery. *Respekt*. říjen 2008, roč. XIX, čís. 42, s. 38-46. ISSN 0862-6545.

⁷⁰ Viz kot: Udavačská aféra kladný pohled na Kunderu nezmění, *iDNES* [online]. 13. října 2008 12:06, aktualizováno 13. října 2008 16:21 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/literatura.aspx?c=A081013_120645_literatura_kot

poměrně malý dopad na celkové hodnocení autora. Vlivem události došlo spíše k poupravení názorů na určité motivy obsažené v dílech, ale k žádným velkým změnám postojů vůči tomuto autorovi nebo jeho dílům nedošlo. I přes tuto aféru se Milan Kundera stále objevuje v čítankách a učebnicích literatury a jeho obraz se zde nemění. Pro příklad bych uvedla publikaci *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989* od Pavla Janouška a kolektivu autorů z roku 2012 nebo knihu *Čítanka z české literatury pro středoškoláky*, která vyšla o rok později a jejím autorem je Jaroslav Pech. V žádné z těchto dvou publikací se neobjevuje téma kauzy udavačství Milana Kundery. Celkově se v učebnicích, se kterými jsem pracovala, toto téma neprobíralo. Autoři se nejspíše snaží neupozorňovat na aféru, a tím ukazují názor většiny z akademického prostředí, která stojí na straně Milana Kundery. Dnešní generace si nedávnou kauzu dosud pamatuje, ale tím, že učebnice tuto informaci neobsahují, následující generace již o tomto sporu nebude nejspíše vědět či jen velmi málo lidí.

Jak už jsem na začátku kapitoly nadnesla, je otázkou, zda je tento vliv morálního hodnocení autora na jeho tvorbu pro čtení samotného díla důležitý či dokonce přínosný, nebo naopak. Milan Kundera je toho názoru, že spisovatel by neměl být jakkoli spojován s jeho dílem.⁷¹ Jak je ale vidět, ani v čítankách a učebnicích literatury se tomuto působení úplně nevyhneme. V následující kapitole se budu věnovat tématu, které se objevuje především v posledních letech v čítankách a učebnicích literatury - zda je Milan Kundera spíše český či zahraniční autor.

⁷¹ Viz Petr Fischer: Spisovatel z díla nikdy nezmizí, *Hospodářské noviny* 13. října 2008. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-28994790-spisovatel-z-dila-nikdy-nezmizi>

7. MILAN KUNDERA – ČESKÝ, NEBO ZAHRANIČNÍ AUTOR?

Během práce s čítankami a učebnicemi literatury jsem několikrát narazila i na otázku, zda je Milan Kundera spíše český či zahraniční autor, které bych se v následující kapitole ráda věnovala.

Přibližně od 90. let 20. století se v učebnicích objevují polemiky či narážky na téma, zda je Milan Kundera spíše český, nebo zahraniční autor. Jan Čulík, v publikaci *Knihy za ohradou* z roku 1991 o něm mluví jako o jednom ze spisovatelů, kteří svým dílem pozvedli českou literaturu k evropské špičce. Označuje ho dokonce za jednoho z nejvýznamnějších současných českých prozaiků, jejichž dílo se dostalo i dále do světa. Jan Čulík také uvádí, že „Kundera je dnes jediným skutečně mezinárodně známým českým spisovatelem.“⁷² A dodává, že je i nejpřekládanějším spisovatelem a jeho díla vycházejí v mnoha světových jazycích, ale ne každý ví, že je právě českým spisovatelem. Tudíž publikace *Knihy za ohradou* je jednou z těch, které řadí Milana Kunderu spíše mezi autory české.⁷³ Oproti tomu podle Jiřího Pechara, autora publikace *Dvacáté století v zrcadle literatury* z roku 1999, „Milan Kundera vřadil se po svém odchodu do zahraničí do kontextu literatury francouzské.“⁷⁴ Názory na toto téma se tedy různí.

V mnoha publikacích je zmíněna Kunderova emigrace do Francie, kde nyní i žije, ale *Školní četba na dlani* uvádí podstatnou připomínku, že v současné době píše Milan Kundera francouzsky a ne česky.⁷⁵ Tuto informaci můžeme najít i v knize *Česká literatura ve zkratce*⁷⁶ nebo *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*⁷⁷. Tato fakta vedou k závěru, že se již Milan Kundera cítí být spíše francouzským spisovatelem, než českým. Sám i několikrát vyjádřil podobný postoj.

Tento Kunderův přechod od českých motivů a jazyka k Francii je znát i na jeho

⁷² ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: Trizonia, 1991, s. 52-53. ISBN 80-900953-8-0.

⁷³ Viz tamtéž s. 52-53

⁷⁴ PECHAR, Jiří. *Dvacáté století v zrcadle literatury*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1999, s. 354.

⁷⁵ Viz Kolektiv autorů. *Školní četba na dlani: Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Erika, 1992, s. 133. ISBN 80-85612-05-4.

⁷⁶ Viz HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. 1. vyd. Praha: Brána, 2001, s. 136. ISBN 80-7243-115-3.

⁷⁷ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 383. ISBN 978-80-200-2057-4.

díle. Jak uvádí Pavel Janoušek v *Přehledných dějinách české literatury 1945-1989* z roku 2012, české téma je u Kundery výraznou součástí, ale jen dokud bylo Československo ovládáno komunismem. Dílo *Nesmrtelnost* je už více francouzské a obecně evropské a postupně se jeho díla čím dál více přibližují k Francii.⁷⁸

Je těžké zařadit Milana Kunderu do určité země, jak je vidět, i různé publikace uvádí rozdílné závěry. Narodil se u nás, žil zde, tvořil, ale poté musel odejít ze země. Jeho cesta vedla do Francie, kde žije dodnes. Dlouhou dobu po emigraci ještě psal česky, ale dnes je tomu jinak. Milan Kundera francouzským jazykem mluví i píše a do České republiky se už jen dovážejí překlady. Dokonce Kundera v současné době i často odmítá zpřístupnit své francouzsky psané romány, což způsobuje jejich šíření přes internet, amatérské překlady těchto románů, i různé verze, přičemž často je těžké poznat, která verze je pravým překladem.

Většina učebnic řadí Milana Kunderu mezi české autory. Je možné, že v jiných zemích, kupříkladu ve Francii, je tomu jinak. Pro tuto práci jsou ale důležité právě české učebnice. Dle mého názoru otázka Kunderovy vazby k nějaké konkrétní zemi je velmi složitá. K nám má jistě stále určité citové pouto, ale po všem, čím si musel projít, je pochopitelné stanovisko, který zaujal.

V následující kapitole se blíže zaměřím na časté srovnávání knihy *Sekyra* od Ludvíka Vaculíka a románu *Žert* od Milana Kundery.

⁷⁸ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 383. ISBN 978-80-200-2057-4.

8. POROVNÁNÍ VACULÍKOVA A KUNDEROVA DÍLA

Dalším často zmiňovaným tématem v čítankách a učebnicích literatury je připodobňování knihy Ludvíka Vaculíka *Sekyra* z roku 1966 k románu Milana Kundery *Žert* z roku 1967. Objevuje se v knize *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*.⁷⁹

L. Vaculík i M. Kundera si v těchto dílech hrají s významy, ať už skrytými či viditelnými. Oba používají určitou hořkost, humor i ironii. Podobně zobrazují i komunistické ideály, různé vztahy a postoje k nim, také právo člověka na vlastní individualitu, svobodné myšlení, vlastní názor a postoj, ale i vztahy mezi lidmi, různé životní situace atd. Společný pro oba hlavní hrdiny knih *Sekyra* a *Žert* je i motiv, kdy se vrací do rodného města, ale narážejí na jiný svět, který pro ně není už tolik známý jako dříve.

Naopak v Kunderově díle jsou více viditelné úvahy - nad svobodou, rozumem, etikou a erotikou, duchovnem a tělesností (či dokonce živočišností) a podobně. Vaculíkův vypravěč je zase více autobiografický.

Romány *Sekyra* a *Žert* jsou často v učebnicích a čítankách označovány za díla znamenající zlom v tehdejší ztvárnění románů a také za vrchol snah o zachycení reálného stavu tehdejší společnosti. M. Kundera i L. Vaculík jsou také označováni světovými autory.

Podobně jako romány *Žert* a *Sekyra* jsou v učebnicích a čítankách často připodobňována také jejich díla *Nesnesitelná lehkost bytí* z roku 1985 a *Český snář* z roku 1980. Jsou zde řešeny podobné otázky, jen v jiné podobě. Autenticita existence, která není zkreslená žádnými ideály nebo iluzemi, trvání a pomíjení, příroda a člověk, svoboda a podobné motivy.

V díle Milana Kundery i Ludvíka Vaculíka se často opakuje motiv erotiky. Podle učebnice *Česká literatura po roce 1945* od kolektivu autorů se tu jedná o jev, jenž má jak obecnou povahu, tak i konkrétnější související se vztahem umění k panujícím normám. S tím souvisí i dodatek, že: „*Vždy, když se vyprazdňují nadosobní (občanské) hodnotové obsahy života, přichází ke slovu erós, láska jako základní, elementární hodnota mezilidského kontaktu umožňující překonat existenciální samotu. U Vaculíka*

⁷⁹ Viz JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 256-257. ISBN 978-80-200-2057-4.

však je i erós podřízen touze po svobodě, která zůstává také v osobní sféře hodnotovou dominantou.“⁸⁰

Srovnávání Vaculíkova a Kunderova díla se objevuje v různých dobách. Jak už jsem výše zmiňovala, toto téma můžeme najít jak v učebnicích z 90. let, kdy vznikl *Slovník českého románu 1945-1991*, tak i o dvacet let později v knize *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Podle učebnic a čítanek, které jsem analyzovala, srovnávání těchto dvou významných spisovatelů nemá příliš velký vliv na celkový obraz Milana Kundery v učebnicích. Většinou jsou autoři podrobováni konfrontaci na stejné úrovni a nikdo z nich není představován jako významnější či kvalitnější autor. Toto porovnávání ale Milana Kunderu blíže zasazuje do poetiky doby. Ukazuje, že není osamocený, ale součástí určité tendence, spolu s L. Vaculíkem.

V navazující kapitole se blíže zaměřím na časté spojování souboru tří povídek *Pánská jízda* od Zdeny Salivarové a *Směšných lásek* od Milana Kundery.

⁸⁰ HOZNAUER, Miloslav, Jaromír ADLT, Aleš HAMAN, Jaroslav JEŘÁBEK, Jiří KOSTEČKA a Vladimír NEZKUSIL. *Česká literatura po roce 1945: učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. 2. rozšířené vydání - dotisk. Praha: Fortuna, 1998, s. 80. ISBN 80-7168-254-3.

9. VLIV MILANA KUNDERY NA DÍLO ZDENEY SALIVAROVÉ

Dalším častým tématem, které se v učebnicích, čítankách a jiných knihách nejen o české literatuře vyskytuje, je určitá propojenost souboru tří povídek *Pánská jízda* z roku 1968 od Zdeny Salivarové a *Směšných lásek* od Milana Kundery. Soubor povídek *Pánská jízda* totiž vznikl jako reakce na Kunderovy *Směšné lásky*, kde Z. Salivarová nesouhlasila především s Kunderovým vyobrazením žen jako naivních, někdy dokonce až hloupých a jednodušších stvoření. Na toto téma můžeme narazit v publikaci *Knihy za ohradou* od Jana Čulíka⁸¹ nebo *Česká literatura ve zkratce* od P. Hanušky a V. Novotného.⁸²

Milan Kundera své povídky v knize *Směšné lásky* pojal osobitým stylem. „*Východiskem trojice povídek se stala hra jako způsob lidského jednání i výkladu světa. Kunderovi intelektuální protagonisté se uchylují k životním a milostným hrám s nadějí, že tím lze nalézt sféru svobody individua ve světě politické disciplíny a společenských mechanismů, nejednou se však jejich hra obrací proti nim samotným a oni se stávají její obětí. Fenomén hry se promítl i do pojetí postavy vypravěče-demiurga, který se vyprávěním příběhu dobře baví a komentuje jej.*“⁸³ V dalších souborech *Druhý sešit směšných lásek* a *Třetí sešit směšných lásek* se tyto rysy ještě zdůraznily. Milan Kundera v těchto pokračováních mimo jiné více zvýraznil i napětí mezi společností a individuem, erotikou a politikou, snahou něčeho dosáhnout, což se náhle promění v opak, působení času a další. Už první díl měl velký úspěch, například Helena Kosková se ve své studii *Hledání ztracené generace* zmiňovala o *Směšných láskách* velice pochvalně, stejně tak Květoslav Chvatík, který dokonce prohlásil, že se jako umělec Milan Kundera našel právě v tom okamžiku, kdy napsal první povídku *Já truchlivý bůh* této knihy.⁸⁴ Oproti tomu se objevovaly i ne příliš pozitivní kritiky, jako například od Jana Lopatky, kterému se sice povídky zdály dobře a rafinovaně napsané, ale také jako příliš jednoduché.⁸⁵ Kundera se zmínil, že tyto povídky psal,

⁸¹ Viz ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: TRIZONIA, 1991, s. 137-138. ISBN 80-900953-8-0.

⁸² Viz HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. 1. vyd. Praha: Brána, 2001, s. 98. ISBN 80-7243-115-3.

⁸³ JANOUŠEK, Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 244. ISBN 9788020020574.

⁸⁴ Viz HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991, s. 11. ISBN 80-85426-01-3.

⁸⁵ Viz tamtéž s. 11

když pracoval současně i na divadelní hře *Majitelé klíčů*, které mělo vážnější charakter, a tak se chtěl trochu odreagovat a bavit se, k čemuž mu posloužily právě *Směšné lásky*.⁸⁶

Zdena Salivarová naopak ve své knize popisuje humorně střet mužského a ženského vidění světa, touhu žen nalézt velkou lásku, složitosti vztahů a dorozumění mezi lidmi a partnery. Je tu znatelný i důraz na konflikt soukromého a společenského života. V povídce *Tma* se objevují mimo jiné i narážky na režim a na lidi, kteří byli ochotni vzdát se etických principů a podřídit se.⁸⁷

Tato díla spojují i další faktory, které jsou často v učebnicích, čítankách a jiných knihách nejen o české literatuře zmiňovány. Jedním z nich je určitě ten, že soubor povídek *Pánská jízda* byl první knihou, která Salivarové vyšla, stejně tak *Směšné lásky* Milana Kundery byly jeho první knihou povídek. Druhým spojujícím faktorem je odchod do exilu obou autorů a následná spolupráce při vydávání knih. Z. Salivarová se svým manželem Josefem Škvoreckým po odchodu do exilu společně založili roku 1971 známé nakladatelství Sixty-Eight Publishers, ve kterém vyšlo i mnoho děl Milana Kundery. Můžeme říct, že toto časté spojování jmen Zdeny Salivarové a Milana Kundery, zasazuje oba autory mj. do exilové literatury. Oba po odchodu do zahraničí dále tvořili a nezanevřeli na literaturu.

Celkově toto téma ale nemá velký vliv na obraz Milana Kundery v učebnicích literatury a čítankách. Spíše jde o určité nastínění, jak působila Kunderova díla na jiné autory. To, že je Zdena Salivarová dávána do spojitosti se spisovatelem, jakým je Milan Kundera, na ni jistým způsobem upozorňuje a více ji zvýrazňuje. Umístování tohoto tématu do učebnic má tedy celkově větší vliv na obraz Zdeny Salivarové než na ten Kunderův.

⁸⁶ Viz HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991, s. 11. ISBN 80-85426-01-3.

⁸⁷ Viz BROŽOVÁ, Věra. Zdena Salivarová. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998, 2008 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=430>

10. ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zaměřila na reprezentaci života a díla Milana Kundery v českém literárním a konkrétně školním kánonu. Analyzovala jsem zmínky o Kunderově životě a tvorbě a zároveň jsem sledovala proměny ve zdůvodňování kanoničnosti. Vybrala jsem několik témat, která se ve spojitosti s Milanem Kunderou v čítankách a učebnicích literatury často vyskytovala.

Během tohoto výzkumu jsem pracovala s učebnicovou literaturou vydávanou od 50. let 20. století do současnosti, spolu s dalšími doplňujícími zdroji.

Práce byla rozdělena do několika částí. V první jsem se zaměřila na přiblížení pojmů „kánon“ a konkrétně „školní literární kánon“ a pokusila jsem se shrnout problematiku s nimi související. V další kapitole jsem představila samotnou osobu Milana Kundery a věnovala jednu kapitolu informacím o jeho životě a tvorbě. V další části je zmiňována konkrétní analýza reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu. Nejprve jsem se zaměřila na vyobrazení života a díla Milana Kundery v čítankách a učebnicích. Poznamenala jsem fakta i díla, která se často zmiňují i ta, která můžeme najít jen v některých učebnicích. Poukázala jsem na období, kdy Milan Kundera z učebnic literatury a čítanek vymizel, a naopak kdy se objevoval ve velké míře. V další kapitole jsem zkoumala, jak velký vliv má ideologie na obsah kánonu i celkové pojetí literatury. Zjistila jsem, že u nás se tento vliv v učebnicích velmi projevoval, především co se týče výběru spisovatelů, kteří se objevovali v učebnicích. Poté jsem se zabývala vlivem morálního hodnocení autora na jeho dílo. Je otázkou, zda je tento vliv pro čtení samotného díla důležitý či dokonce přínosný, nebo naopak. Zjistila jsem ale, že ani v čítankách a učebnicích literatury se tomuto působení úplně nevyhneme. Následně jsem se zabývala konkrétnějšími tématy, která se ve spojitosti s Milanem Kunderou v čítankách a učebnicích literatury často vyskytují. Zaměřila jsem se na otázku, zda je Milan Kundera spíše český či zahraniční autor. Každý autor učebnic se k tomuto tématu staví jinak, ale většina z nich řadí Milana Kunderu mezi české autory. Další kapitolu jsem věnovala častému připodobňování knihy Ludvíka Vaculíka *Sekyra* k románu *Žert* Milana Kundery. Toto téma se vyskytuje v mnoha publikacích a v různých dobách, ale podle učebnic a čítanek, které jsem analyzovala, srovnávání těchto dvou významných spisovatelů nemá příliš velký vliv na celkový obraz Milana Kundery. Spíše jej blíže zasazuje do poetiky doby a ukazuje,

že není osamocený, ale součástí určité tendence, spolu s L. Vaculíkem. Nakonec jsem se zaměřila na propojenost souboru tří povídek *Pánská jízda* od Zdeny Salivarové a *Směšných lásek* od Milana Kundery. Můžeme říct, že toto časté spojování zasazuje autory mj. do exilové literatury. Oba po odchodu do zahraničí dále tvořili a nezanevřeli na literaturu. Celkově toto téma má ale větší vliv na obraz Zdeny Salivarové než na ten Kunderův.

V průběhu psaní bakalářské práce jsem zjistila, že se obraz Milana Kundery ve školním literárním kánonu proměňoval. Na počátku tvorby mu v učebnicích nebylo věnováno příliš mnoho místa, vesměs se o něm ale autoři různých publikací zmiňovali velmi pochvalně. Před odchodem do exilu byl již zmiňován ve větších celcích. Předkládán byl jeho životopis i dílo, které bylo podrobováno rozborům a hodnocením (většinou pozitivním). Po odmlce, kdy učebnice a čítanky o Milanu Kunderovi nepsaly, a která trvala od 70. let až do pádu komunismu u nás, se o jeho díle začalo psát ve velké míře. Učebnice plnily rozborů jeho děl včetně krátkých ukázek pro názornost. Dodnes tomuto světoznámému spisovateli patří v učebnicové literatuře velké místo. Co se týče proměny obrazu Milana Kundery ve školním literárním kánonu, nešlo o výrazné postojové odchylky vůči tomuto autorovi či jeho dílu, ale spíše o kvantitu podávaných informací.

BIBLIOGRAFIE

1. Primární zdroje:

BAUER, Alois. *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2001. ISBN 80-85839-69-5.

BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. ISBN 80-85860-15-5.

BODLÁK, Miroslav a Karel KOHOUT. *77 zastavení v české literatuře: literární výchova pro základní a střední školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-250-0.

BRABEC, Jiří, Jan LOPATKA, Jiří GRUŠA, Petr KABEŠ a Igor HÁJEK. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25417-9.

BURIAN, Václav, Josef GALÍK, Lubomír MACHALA, Martin PODIVÍNSKÝ a Jan SCHNEIDER. *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu: Informatorium pro učitele, studenty i laiky*. 1. vyd. Olomouc: Hanácké noviny, 1991.

BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962.

BURIÁNEK, František. *Česká literatura 20. století: Od moderny devadesátých let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1968.

ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: TRIZONIA, 1991, 420 s. ISBN 80-900953-8-0.

DOKOUPIL, Blahoslav a Miroslav ZELINSKÝ, kol. *Slovník českého románu 1945-1991*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1992. ISBN 80-900578-9-6.

FORST, Vladimír. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

FORST, Vladimír, kol. *Slovník české literatury 1970-1981*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985.

HANUŠKA, Petr a Vladimír NOVOTNÝ. *Česká literatura ve zkratce*. 1. vyd. Praha: Brána, 2001. ISBN 80-7243-115-3.

HOLÝ, Jiří. *Česká literatura 4*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0620-5.

HOLÝ, Jiří a Emil LUKEŠ. *Čítanka české literatury 4: Od roku 1945 do současnosti (2. polovina 20. století)*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0619

HOFFMANN, Bohuslav. *Antologie české literatury 20. století 1948-1986*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

HOFFMANN, Bohuslav, Michaela HORÁKOVÁ a Anna STEJSKALOVÁ. *Slovník vybraných děl české literatury: nejen pro maturanty*. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-317-7.

HOZNAUER, Miloslav, Jaromír ADLT, Aleš HAMAN, Jaroslav JEŘÁBEK, Jiří KOSTEČKA a Vladimír NEZKUSIL. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. 2. rozšířené. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-254-3.

HRABÁK, Josef. *Průvodce po dějinách české literatury*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1976.

CHALOUPKA, Otakar. *Setkání s českými spisovateli*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989.

JANOUŠEK, Pavel, a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4.

Kolektiv autorů. *Školní četba na dlani: Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Erika, 1992. ISBN 80-85612-05-4.

KOSATÍK, Pavel, kol. *Malá galerie autorů: Československého spisovatele*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989.

LEHÁR, Jan, Alexandr STICH, Jaroslava JANÁČKOVÁ a Jiří HOLÝ. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-308-8.

PECH, Jaroslav. *Stručný přehled české a světové literatury pro středoškoláky*. Praha: NS Svoboda, 1999. ISBN 80-205-0561-X.

PECH, Jaroslav. *Čítanka z české literatury pro středoškoláky: Od počátků slovesnosti k dnešním autorům*. 1. vyd. Praha: NS Svoboda, 2013. ISBN 978-80-205-0630-6.

PECHAR, Jiří. *Dvacáté století v zrcadle literatury*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1999.

POHORSKÝ, Miloš. *Literatura pro III. ročník středních škol*. dotisk 6. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 14-181-81.

SOLDÁN, Ladislav, Bohuslav HOFFMANN, Jiří URBANEC, Milada PÍSKOVÁ, Emil CHAROUS a Naděžda SIEGLOVÁ. *Přehledné dějiny literatury III: Dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-85937-48-4.

STEJSKALOVÁ a NOVOTNÝ. *Český jazyk: Univerzální příručka pro maturanty a uchazeče o studium na vysokých školách*. Praha: Orfeus, 1992. ISBN 80-85522-16-0.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Česká literatura XX. století*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1974. ISBN 22-009-74.

ZEMAN, Milan, a kol. *Rozumět literatuře: Interpretace základních děl české literatury*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

2. Sekundární zdroje:

BAKUŁA, Bogusław. Války o kánon. *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. 2010, roč. 26, č. 4. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2010/4-2010/valky-o-kanon>

BÍLEK, Petr A. Kánon. *Host*, 2007, 23(7). Host do školy, 2007, 4. ISSN 1211-9938.

BLOOM, Harold. *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-013-3.

BROŽOVÁ, Věra. Zdena Salivarová. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998, 2008 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=430>

HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. ISBN 80-85426-01-3.

HRADILEK, Adam, Petr Třešňák. Udání Milana Kundery. *Respekt*. říjen 2008, roč. XIX, čís. 42, s. 38-46. ISSN 0862-6545.

kot: Udavačská aféra kladný pohled na Kunderu nezmění, *IDNES* [online]. 13. října 2008 12:06, aktualizováno 13. října 2008 16:21 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/literatura.aspx?c=A081013_120645_literatura_kot

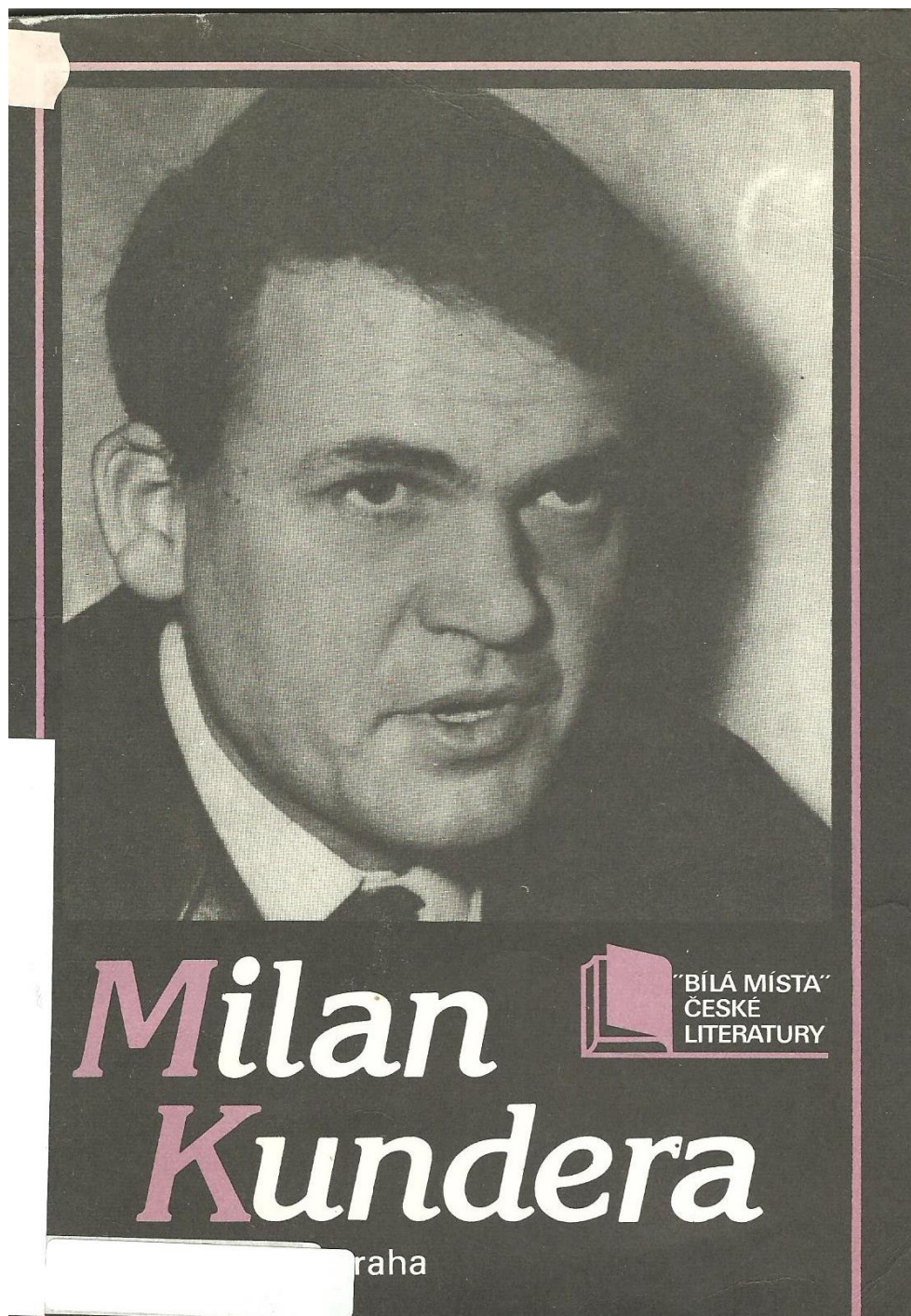
MARKIEWICZ, Henryk. O literárních kánonech. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2007, č. 3. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2007_03/07_studie_markiewicz.pdf

Petr Fischer: Spisovatel z díla nikdy nezmizí, *Hospodářské noviny* 13. října 2008. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-28994790-spisovatel-z-dila-nikdy-nezmizi>

ZIMOVÁ, Lucie. Tvorba kánonu v prostředí české školy. In: LAUFKOVÁ, Veronika, Hana MORAOVÁ a Tereza MEDŘICKÁ. *Metodologické přístupy v pedagogických a psychologických doktorských výzkumech: Recenzovaný sborník z doktorské konference konané 20. května 2013 v Praze*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-7290-698-4. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/konference13/files/2013/12/Sbornik-2013-Metodologick%C3%A9-p%C5%99%C3%ADstupy.pdf>

PŘÍLOHY

Příloha 1:

Fotografie Milana Kundery na obálce knihy Miloslava Hoznauera *Milan Kundera*
(HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. ISBN 80-85426-01-3.)

Příloha 2:

Přehled světové a české literatury

„On tě přihlásil?“ divil jsem se. „Tos přece musela podepsat sama!“

Utírala věchtem stůl, nahnula hlavu k rameni a rozmýšlela se.

„Tož jistěže sama. Ale...hm, tož on je komunista a... a ty také, a tož co jsem měla tento?“

Šel jsem kterýsi den místo maminky na pole a zjistil, že zemědělské družstvo – učitelé, poštmistr, několik úředníků, ženy dělníků – zatím nemá skoro ani ty koně se žebříčkem. Všichni pracovali se zájmem mít to všechno a sklídit lepší úrodu než rolníci a dřív.

Když toho prvního dne doma přišel tatínek večer z obce, zeptal jsem se:

„Proč jste nejdřív nezískali nějaké rolníky?“

„Synku, to by ještě trvalo! On pracuje také náš nepřítel a to musíš furt dopředu, dokád je věc v pohybu. Jak když tlačíš těžký vůz do kopce: raz zastavíš, a už to neutrhneš.“

Umýval se v lavoře na židli, svaly mu pod kůží jezdily, jako by přišel ze stavby a ne z národního výboru, a mě se emocioval pocit méněcennosti: Co když myšlenky lidí jsou prostě přiměřené jejich svalstvu a celá filozofie, psychologie atd. jsou jenom chabá kompenzace a z nouze ctnost u lidí, kteří o sobě vědí, že nemají do té míry svalů?

(L. Vaculík, úryvek z románu *Sekyra*)

Román *Morčata* zahajoval Edici Petlice. Je to velmi kritický román, který na paralelním ději ukazuje příbuznost chování člověka se zvířaty. Bankovní úředník je vystavován v zaměstnání a společnosti tlaku a ponižování a stejně se chová doma i ke svým morčatům, na nichž zkouší nejrůznější sadistické experimenty. K nejvýznamnějším Vaculíkovým dílům patří román *Český snář*. Je psán formou deníku, v němž vystupují autentické postavy českého disidentského hnutí (V. Havel, J. Kolář, J. Gruša, P. Kohout, E. Kantůrková, L. Procházková, K. Pecka a další). V bohatých obrazech na hranici skutečnosti a snů se odehrávají události jednoho roku, a to nejen společenské a politické, ale i rodinné. Napětí mezi realitou a literární fikcí se objevuje i v románu *Jak se dělá chlapec*, který je psán formou poznámek stárnoucího muže, který prožívá složité vztahy ke své mnohem mladší partnerce. Zvláštní formu deníků a dopisů mají i Vaculíkovy vzpomínky, trilogie *Milí spolužáci* (Kniha indiánská, Kniha dělnická, Kniha studentská). Vaculík je velkým mistrem fejetonu. Organizoval sborníky českých a slovenských fejetonů, sám vydal i několik knih z vlastní tvorby (*Sólo pro psací stroj*, *Jaro je tady*).

Namáčím pero, otírám je o hranu kalamáře, aby se mi nestávaly smyčky písmen, a opisuju z tabule nadpis: *Jaro je tady*. Pan učitel v černém pláští prochází třídou, shlížeje na skloněné hlavy. Prázdně hledím na list, skrz který prosvitají linky lenochu. Slyším, že některá pera se rozbíhají. Krasopisná Jindřiška Hillawothová začala jistě notoricky cércím stylem: *Zlá babice Zima neochotně odevzdává své žezlo líbeznému Jaru... Také dobrý žák Břetislav Kosačik už jede bystrým škrabopisem: Nocí se krátí, dny prodlužují, nastává jaro... A já třetím, umrtven ctižádostí: nedokážu přijmout žádný obvyklý začátek, jakých mi napadá několik. Minuty ubíhají, napětím kroutí se mi vnitřnosti. U mého lokte se objevuje cíp černého pláště. „No tak, Ludvíku,*

pořád nic?“ Znovu namáčím pero a bez potuchy, jak skončím, začínám: „Slunko láme ledový krunýř nad krajem. Užitečné ptactvo žvitoří v ovocném sadě a z temných příbytků vylézají, aby si zahřáli ztuhlé klouby, naši eurokomunisté...“

(L. Vaculík, úryvek z fejetonu *Jaro je tady*)

Jako básník začínal MILAN KUNDERA (1929), jeho básně jsou ale dobově laděné. Teprve sbírka *Monology* měla velký ohlas u čtenářů snad právě proto, že přinesla do poezie erotické motivy. Kundera učil na Filmové fakultě AMU, když byl v době normalizace propuštěn, odešel do Francie, kde přednášel na univerzitě v Rennes a získal i francouzské státní občanství. Dnes žije v Paříži a do naší republiky se odmítá vrátit. Jako prozaik se Kundera představil knihou tří povídek *Směšné lásky*, které se dočkaly i filmové podoby. Úsměvná vyprávění s trpkým podtextem našla další pokračování: *Druhý sešit směšných lásek* a *Třetí sešit směšných lásek*.

M. Kundera

Byla to všechno divná hra. Ta podivnost byla například v tom, že mladík, i když se sám znamenitě vtělil do neznámého řidiče, nepřestával vidět v stopaře stále svou dívku. A právě to bylo trýznivé; viděl svou dívku, jak svádí cizího muže, a měl tu trpkou výsadu být při tom; vidět zblízka, jak vypadá a co mluví, když ho podvádí (když ho podváděla, když ho bude podvádět); měl tu paradoxní čest být sám atrapou pro její nevěru.

Bylo to o to horší, že ji víc zbožňoval, než miloval; zdálo se mu vždycky, že její bytost je skutečná jen uvnitř věrnosti a čistoty a že za těmito hranicemi prostě neexistuje; že by za těmi hranicemi přestala být sama sebou, jako voda přestává být vodou za hranicí varu. Když ji nyní viděl, jak překračuje se samozřejmě elegancí tu úděsnou hranici, naplňoval ho hněv.

Dívka se vrátila ze záchodu a stěžovala si: „Nějaký chlapík mi tam řekl: *Combien, mademoiselle.*“

„Nedvíte se,“ řekl mladík, „vždyť vypadáte jako děvka.“

„Víte, že mi to vůbec nevadí?“

„Měla jste s tím pánem jít!“

„Mám tady přece vás.“

„Můžete s ním jít po mně. Domluvte si to s ním.“

„Nelíbí se mi.“

„Ale v zásadě proti tomu nic nemáte, mít za noc několik mužů.“

„Proč ne, když jsou hezcí.“

„Máte je raději po sobě, nebo zároveň?“

„Tak i tak,“ řekla dívka.

Rozhovor zacházel do čím dál větší nehoráznosti; dívku to mírně šokovalo, ale nemohla protestovat. I ve hře se skrývá pro člověka nesvoboda; i hra je pro hráče past; kdyby to nebyla hra a seděli tu skutečně dva cizí lidé, stopařka by se už dávno mohla urazit a odejít; ale ze hry není úniku; mužstvo nemůže utéci před koncem ze hřiště. Šachové figurky nemohou uprchnout ze šachovnice, hranice hřiště jsou nepřekročitelné. Dívka věděla, že musí přijmout jakoukoli hru právě proto, že je to hra. Věděla, že čím bude hra extrémnější, tím více bude hrou a tím poslušněji

Krátký úvod do života Milana Kundery a úryvek z jeho povídky *Falešný autostop* ze souboru *Druhý sešit směšných lásek*. (BAUER, Alois. *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2001, s. 141. ISBN 80-85839-69-5.)

LITERATURA NA DLANI

ji musí hrát. A bylo marné přivolávat rozum a upozorňovat potřeštěnou duši, že musí od hry zachovat odstup a nebrat ji vážně. Právě proto, že to byla jen hra, duše se nebála, nebránila se jí a narkoticky jí propadala.

Mladík zavolal číšníka a zaplatil. Vstal pak a řekl dívce: „Můžeme jít.“

„Kampak,“ předstírala dívka údiv.

„Neptej se a běž,“ řekl mladík.

„Jak to se mnou mluvíte?“

„Jako s děvčkou,“ řekl mladík.

(M. Kundera, úryvek z povídky *Falešný autostop* ze souboru *Druhý sešit směšných lásek*)

Obrazem úplného životního ztroskotání je román *Žert*. Hlavní hrdina Ludvík Jahn je vyloučen ze školy, protože z legrace napsal na pohlednici heslo *At žije Trockij*. Skončí na vojně u oddílů PTP, zhroutí se mu i osobní život. Chce se pomstít strýcemi svých utrpení tím, že mu svede manželku, ale teprve dodatečně zjistí, že Zemánek se s ní rozvádí. Ludvík dochází k poznání, že všechny křivdy budou zapomenuty, a ti, kteří je činili, jsou na tom lépe.

Vůbec jsem nepočítal s tím, že se potkám se Zemánkem (Helena mi přece tvrdila, že pro ni přijede až odpoledne), a bylo mi ovšem krajně nepřijemné, že ho tu potkávám. Ale nedalo se nic dělat, stál tu teď přede mnou a byl si naprosto podobný: měl své žluté vlasy pořád stejně žluté, i když si je už nečesal dozadu v dlouhých kadeřích, nýbrž je měl krátce ostříhané a sčesané podle módy do čela, držel se pořád stejně vzpřímeně a šíjí tlačil dozadu stále stejně křečovitě, máje na ni hlavu ustavičně mírně zakloněnu; byl stále stejně žovídlán a spokojený, nezranitelný, obdařený přízní andělů i mladou dívkou, jejíž krása mi okamžitě navodila vzpomínku na trapnou nedokonalost těla, s níž jsem trávil včerejší odpoledne.

Doufáje, že naše setkání bude co nejkratší, snažil jsem se odpovídat na běžné konverzační banality, kterými mne zahrnul, běžnými konverzačními banalitami: prohlásil znovu, že jsme se léta neviděli, a divil se, že se po tak dlouhé době potkáváme právě zde, „v téhle díře, kde čert dobrou noc dává“; řekl jsem mu, že jsem se tady narodil; řekl, abych mu prominul, že tu v tom případě určitě čert nikdy dobrou noc nedával; slečna Brožová se zasmála; já jsem na vtip nereagoval a řekl jsem, že se nevidím, potkávám-li ho tu, protože pokud si pamatuji, byl přece vždycky milovníkem folkloru; slečna Brožová se znovu zasmála a řekla, že kvůli Jízdě králů sem nepřišli; zeptal jsem se jí, jestli se jí Jízda králů nelíbí; řekla, že ji to nebaví; zeptal jsem se jí proč; pokrčila rameny a Zemánek řekl: „Milý Ludvíku, časy se změnilý.“

(M. Kundera, úryvek z románu *Žert*)

Další romány už psal v emigraci (*Život je jinde*, kde se zhýčkaný hrdina, básník Jaromil, stává nakonec udavačem; *Valčík na rozloučenou* líčí osudy politického vězně, který se rozhodne emigrovat, zastaví se v lázních, kde se setkává s Růženou, záměnou práškové zavazovací smrti, ale aniž by to věděl, odjíždí z Čech). Esejistické a úvahové prvky jsou základem knihy bez děje *Knihy smíchu a zapomnění*, kde se zabývá totalitní metodou vymazání důležitých historických událostí z paměti národa.

142

Osudy lidí po okupaci v r. 1968 jsou námětem románu *Nesnesitelná lehkost bytí*. Je to příběh neurochirurga Tomáše a jeho ženy Terezy. Po okupaci emigrují do Švýcarska, ale Tereza tu není schopna žít, a proto se vrací zpět, Tomáš ji následuje. Přijde o zaměstnání, pracuje jako umývač oken, nakonec skončí na venkovském statku. Oba zahynou při havárii nákladního auta, kterým se vracejí z taneční zábavy. Ve svých posledních dílech (*Nesmrtelnost*, *Pomalost*) se Kundera snaží o prohloubení úvahové a esejistické roviny. Kundera začínal původně svou tvorbu divadelními hrami. Drama *Majitelé klíčů* je kritikou těch, kteří mají moc vládnout druhým, i když se odehrává v době 2. světové války, jsou zde použity i principy absurdního dramatu. O zneužívání moci je i divadelní fraška *Ptákovina*, kde sám ředitel školy nakreslí na tabuli sexuální symbol, aby mohl zahájit vyšetřování, a tak prověřovat své podřízené. Nejúspěšnější je hra napsaná na motivy Diderotova románu *Jakub a jeho pán*. U nás byla uvedena až po dvaceti letech. Kundera se pokusil i o teoretické úvahy o spisovatelské práci, dvakrát se zabýval teorií románu, jednou v počátcích své tvorby (*Umění románu. Cesta VI. Vančury za velkou epikou*), podruhé už v emigraci (*L'art du roman – Umění románu*). Svým dílem je Kundera výrazným představitelem postmoderního románu, vedle motivu se objevuje mnoho úvah a filozofických pohledů, experimentální postupy, důležitou roli v jeho díle hraje i sex.

K nejvýznamnějším autorům, kteří publikovali své díla v samizdatu a v zahraničí, patří IVAN KLÍMA (1931). Jako dítě strávil tři roky v terezínském ghetu, po válce vystudoval češtinu a literární vědu na Karlově univerzitě, pak pracoval jako redaktor, na přelomu 60. a 70. let přednášel na univerzitě v Michiganu. V době normalizace nesměl oficiálně publikovat a střídal různá zaměstnání. Kritika totalitního režimu zazněla už v prvním románu *Hodina ticha*,

I. Klíma

který se odehrává na východním Slovensku. Hlavní hrdina – stavař – se chce zapojit do poválečného budování, protože cítí odpovědnost vůči své lásce, která zemřela v koncentračním táboře. Ale brzy poznává falešnost komunistických idejí a nehumánnost systému. K vrcholům Klímovy tvorby patří trojice povídek *Milenci na jednu noc*, které ukazují snahu mladých lidí utéct z jednotvárné šedi všedního života. Vztahy mezi mužem a ženou jsou námětem i volně navazujících povídek *Milenci na jeden den*. Téma lidských milostných vášní zobrazuje i román *Milostné léto*, v němž se život vyrovnaného muže změní díky vášnivě lásce k nevyrovnané dívce Ivě v katastrofu: rozpadá se mu manželství a Iva spáchá sebevraždu. K velmi úspěšným knihám I. Klímy patří cyklus povídek *Má veselá jitra*. Popisují tvrdou realitu života, který autor prožíval v době normalizace. Podobně je laděn i román *Láska a smrt*, v němž se prolínají zážitky z dětství a dospělosti.

Pokračování úryvku z povídky *Falešný autostop*, ukázka z Kunderova románu *Žert* a další informace o jeho životě. ((BAUER, Alois. *Literatura na dlani: Přehled světové a české literatury s ukázkami textů*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2001, s. 142. ISBN 80-85839-69-5.))